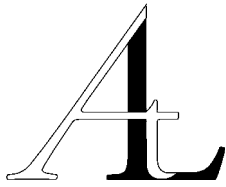

e - I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 23

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 23

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2021

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* † (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Dovilė Gervytė

Maironio autoređagavimas: neapsisprendimo dėl pakeitimų pernaša o 9

Mindaugas Šinkūnas

Korektūriniai spaudos skirtumai kai kuriose lietuviškose XVI–XVII a. knygoose o 41

Birutė Triškaitė

Jono Jokūbo Kvanto akademinės veiklos ataskaita:

Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras 1724 m. o 59

Ona Aleknavičienė

Kalba ir tapatybė Kristijono Gotlybo Milkaus žodyno *Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörter-Buch* (1800) pratarmėse: diskurso analizė o 101

Inga Strungytė-Liugienė

Johanno Arndto *Rojaus Darželio* maldų redagavimo istorija (1807–1817) o 137

Jurgita Venckienė

Kazimiero Jauniaus *Lietuviškas Kalbomōklis. Baltiko padangese* (1897) –

Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikos* (1901) šaltinis o 161

Reda Griškaitė

Teodoro Narbuto mokslinė korespondencija kaip veikalo

Dzieje narodu litewskiego „akademiškumo“ liudijimas o 191

Roma Bončkutė

Johannes Voigto *Geschichte Preußens* (1827–1839) nuorodos

Simono Daukanto veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) o 269

Карина Чарыкова

Топография Симонаса Даукантаса в Санкт-Петербурге o 299

Recenzijos (Reviews)

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Rita Šepetytė (par.),

Pamokslai vairingose materijose, sakyti Ambroziejaus Pabrėžos, 2020 o 351

Silva Pocyte

Recenzuojama: Domas Kaunas,

Martynas Jankus. Tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas, 2021 ○ 359

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Mortimer Drach

CorDon – A Deeply Annotated Digital Corpus

of the Works of Kristijonas Donelaitis ○ 367

Pietro U. Dini

In memoriam: Williamas Riegelis Schmalstiegas (1929–2021) ○ 391

Giedrius Subačius

In memoriam: Susitikimai su Williamu R. Schmalstiegu (1929–2021) ○ 397

Christiane Schiller

In memoriam: Gertrud Bense (1930–2021) ○ 405

Jurgita Venckienė

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Kazimiero Jauniaus *Lietuviškas Kalbomōkslis. Baltiko padangese* (1897) – Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikos* (1901) šaltinis

1. ĮVADAS. Petro Kriaušaičio slapyvardžiu pasirašyta Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatika* išėjo Tilžėje 1901 m. Kaip pagrindas jai buvo paimta Petro Avižonio *Liėtūviška gramatikėlė*, 1898 m. hektografuota Peterburge¹. Jablonskis prisidėjo ir prie gramatikėlės: rankraštį Avižonis buvo davęs Jablonskiui, kad šis ištaisytų klaidas, jei jų būtų².

Hektografinė Avižonio *Liėtūviška gramatikėlė* (toliau – AvG) buvo pristatyta mokyklinės lietuvių kalbos gramatikos konkursui, dar 1896 m. paskelbtam Amerikos lietuvių organizacijos „Susivienijimas Lietuvių Amerikoje“. Organizatoriai paprašė Avižonį papildyti gramatiką lietuviškais terminais ir pridėti nekaitomųjų kalbos dalių aprašus, jei jis norėtų gauti konkurso premiją³. Avižonis vėl kreipėsi pagalbos į Jablonskį ir šis, pildydamas AvG, 1900 m. vasarą pats parašė gramatiką⁴, pavadintą *Lietuviškos kalbos gramatika* (toliau – JaG). Įvertindamas Avižonio indėlį, Jablonskis pasirašė Petro Kriaušaičio slapyvardžiu. Avižonis apie JaG rašė:

iš mano gramatikėlės imta tikai skeletas, o visas tekstas, visi terminai, visa nekaitomųjų kalbos dalių gramatikos dalis, visa tatai J. Jablonskio galvos darbas⁵.

Jų abiejų rūpesčiu gramatika 1901 m. išspausdinta Tilžėje. Rūpintasi gramatiką spausdinti ne Amerikoje, o Tilžėje, nes, pasak Avižonio,

Amerikos spaudiniai anais laikais būdavo kupini klaidų, ir gramatika nustotų savo vertės, jei jos spausdinimas būtų netinkamai prižiūrimas. Be to, iš Amerikos būdavo sunku ir neparanku bet kas gauti į Lietuvą. O Tilžėje spausdinant mes manėm kuni-gą J. Tumą galėsiant korektūrą sekti⁶.

1 Avižonis 1921, 31.

2 Avižonis 1921, 31.

3 Avižonis 1921, 31.

4 Palionis teigė, kad Jablonskiui talkino Avižonis ir Jurgis Šlapelis (Palionis 1957, 30).

5 Avižonis 1921, 32.

6 Avižonis 1921, 32.

JaG, kaip buvo pageidauta „Susivienijimo Lietuvių Amerikoje“, vartoti lietuviški kalbotyros terminai, pridėti nekaitomųjų dalių skyriai „Prielinksnis (*Praepositio, postpositio*)“, „Sajunga (*Coniunctio*)“, „Jausmažodis (*Interiectio*)“, taip pat sintaksei skirta dalis „Keli sintaksio įstatymai“ ir „Gramatikos rašyba“. Be to, atskirti daiktavardžių, būdvardžių,rieveiksmių aprašai, papildyti skyriai apie garsyną, įvardžius, skaitvardžius, veiksmažodžius.

Gramatikoje rėmimosi šaltiniai nenurodyti, teksto fragmentai, perimti iš kitų darbų, niekaip neišskirti. Kaip minėta, pagrindinis *JaG* šaltinis – *AvG*. Vėliau Jablonskis Kazimiero Jauniaus *Lietuvų kalbos gramatikos* (Peterburgas, 1911) recenzijoje užsiminė, kad, rengiant *JaG*, naudotasi Jauniaus *Lietuvišku Kalbomokslu* ([Dorpatas,] 1897): „Pats Kriaušaitis savo gramatikai yra daug ką ėmėsis tiesiog iš Jauniaus ‘kalbomokslu’“⁷. Ten pat Jablonskis rašė, kad ir pats rėmėsi tuo darbu:

Iš Jauniaus pats aš esu daugiausia suvokęs gyvosios kalbos faktų ir nė vienas lietuvių kalbos vadovėlis nėra man davęs tiek nauja kalbos srityje, kiek šitas Jauniaus kalbomokslis-gramatika⁸.

Šis tyrimas skirtas nustatyti, kiek Jablonskis, rengdamas *JaG*, rėmėsi Jauniaus *Lietuvišku Kalbomokslu* (toliau – *JaunK*).

2. *JaunK*. 1885–1892 m. Žemaičių (Telšių) kunigų seminarijoje Kaune Jaunius skaitė lietuvių kalbos paskaitas⁹. Iš šių paskaitų konspektų ir buvo parengtas *JaunK*. Dorpato lietuvių studentų draugijos nariai Povilas Jakubėnas, Pranciškus Vanagas ir Romualdas Žakevičius Jauniaus gramatiką mėgino išspausdinti vienoje šio miesto spaustuvėje, tačiau „vos vieną lanką surinkęs, spaustuvininkas, sužinojęs, kad lietuvių spauda esanti uždrausta, spausdinimą nutraukė“¹⁰. 1897 m. tie patys studentai rankraštį hektografavo 60 egzempliorių¹¹. Hektografuoti pasirinktas konspektas autorius veikiausiai nežiūrėtas, jame esama netikslumų, be to, jis perrašytas kelių asmenų, todėl rašyba kiek įvairuoja.

3. *JaG* IR *JaunK* SAŠAJŲ TYRIMAI. *JaG* sąsajos su *JaunK* yra sulaukusios tyrėjų dėmesio. Petras Jonikas rašė, kad *JaG* yra smarkiai perdirbta ir išplėsta *AvG* bei Jablonskio „kalbinių ‘Varpo’ straipsnių pakartojimas, papildymas, perdirbinys bei tęsinys“¹²; be to, ne vienur pasiremta ir Frydricho Kuršaičio *Grammatik der littauischen Sprache* (Halė, 1876; toliau – *KG*)¹³ ir Jauniaus gramatika. Remdamasis paties Jablonskio liudijimais Jonikas konstatavo: „J. Jablonskis yra daug mokėsis iš Jauniaus gramatikos savąją rašydamas“¹⁴. Jo nuomone, lietuviška *JaG* terminologija iš dalies paimta iš Jauniaus, kita susikurta paties Jablonskio, dar kita dalis – iš senesnių autorių¹⁵.

7 Jablonskis 1959 [1914], 124.

8 Jablonskis 1959 [1914], 141.

9 Jonikas 1987, 362.

10 Biržiška 1957, 183. Taip pat žr. Tyla 1972, 72; Tyla 2013, 58. Tyrėjai nepateikė žinių, ar surinktasis lankas buvo išspausdintas.

11 Drotvinas 1970, 45; Kaluškevičius, Misius 2004, 173.

12 Jonikas 1987, 336.

13 Kuršaitis 2013.

14 Jonikas 1987, 297.

15 Jonikas 1987, 336.

Jonas Palionis, analizuodamas *JaG*, labiau orientavosi į Jablonskio kalbinių pažiūrų raidą¹⁶, o gramatikos šaltinių išsamiau nenagrinėjo. Tačiau ir jis atkreipė dėmesį į *JaG* terminus: „vieni gramatiniai terminai buvo paimti iš ankstyvesniųjų gramatikų, ypač iš K. Jauniaus 'Lietuviško kalbomokslio', o kiti – kiek perdirbti arba pakeisti naujai susidarytais“¹⁷.

JaG aprašė ir Arnoldas Piročkinas knygoje *Prie bendrinės kalbos ištakų* (1977). Tačiau jam labiau rūpėjo gramatikoje pateiktą kalbos modelį lyginti su bendrine kalba (toliau – bk): analizavo, kas iš *JaG* vėliau buvo priimta bk, tapo bk norma. Siekdamas atskleisti *JaG* originalumą, Jablonskio rėmimąsi tarmėmis, Piročkinas akcentavo skirtumus nuo kitų gramatikų, o ne panašumus ar sąsajas. Apie *JaG* šaltinius užsiminta nedaug: Piročkinas teigė, kad, be *AvG*, Jablonskis rėmėsi Kuršaičio ir Jauniaus gramatikomis. Analizuodamas *JaG* santykį su Jauniaus darbais, Piročkinas davė nuorodas į jo 1911 m. gramatiką¹⁸, nes Jauniaus kalbomokslį ir 1911 m. gramatiką laikė tapačiais veikalais. Tik nagrinėdamas *JaG* terminus, jis užsiminė apie hektografuotą kalbomokslio reikšmę: „visuomenė iš hektografuotų K. Jauniaus gramatikos užrašų buvo susipažinusi su jo terminais ir prie jų pripratusi“¹⁹. Kadangi Jauniaus gramatika išleista tik 1911 m., tai Jablonskis, 1900 m. rašydamas savąją, tegalėjo remtis *JaunK* ar Jauniaus paskaitų konspektais.

Kaip ir ankstesni tyrėjai, Piročkinas išsamiai aptarė *JaG* vartotus terminus ir teigė, kad „[n]ors Jablonskis kritiškai žiūrėjo į K. Jauniaus terminus, vis dėlto tęsė jo terminologijos tradiciją. K. Jaunių galėtume vadinti šios gramatikos terminų dvasios tėvu“²⁰. Be to, jis pastebėjo, kad *JaG* artima Jauniaus darbams būdvardžių linksniuotėmis, *JaG* duotos tokios pačios kaip Kuršaičio ir Jauniaus gramatikose ilgosios įvardžiuotinių būdvardžių formos (*baltamjam, baltaijai; baltamjame, baltieji [-jie, -ji]; baltiemsiems, baltomsioms; baltomsiomis*), o greta įvardžių *aš, tu* daugiskaitos vietininkų *mumise, jumise* – *KG* ir Jauniaus gramatikų formos *mūsyje, jūsyje*²¹. Piročkinas taip pat konstatavo, kad Jauniaus *rankraštine* gramatika naudotasi aprašant veiksmažodžių struktūrinius tipus (*JaG* skyrelis „Veiksmažodžių skyriai“)²², tačiau šio teiginio nedetalizavo. Daugiau sąsajų su *JaunK* Piročkinas nefiksavo veikiausiai dėl jau minėtos priežasties – siekė parodyti *JaG* originalumą, Jablonskio nuopelnus, o ne ryšius su ankstesnėmis gramatikomis.

4. *JaunK* – *JaG* ŠALTINIS. Jablonskis pats yra rašęs, kad rengdamas *JaG* rėmėsi *JaunK*. Dalis medžiagos į *JaG* neabejotinai buvo perimta tiesiogiai iš kalbomokslio – jos nebuvo *AvG* ar kitose gramatikose, kuriomis Jablonskis būtų galėjęs naudotis. Tačiau *JaG* pagrindiniame šaltinyje *AvG* irgi remtasi *JaunK*, tad kai kurie fragmentai į *JaG* pateko ne tiesiogiai iš kalbomokslio, o per *AvG*. Kadangi Jablonskis *AvG* perėmė beveik ištiesai, dėl tokių *JaunK* fragmentų kelio į *JaG* per *AvG* nekyla abejonių, juo

16 Palionis 1957, 7–56.

17 Palionis 1957, 29–30.

18 Žr. Piročkinas 1977, 151, 156, 158–161, 165.

19 Piročkinas 1977, 171–172.

20 Piročkinas 1977, 171.

21 Piročkinas 1977, 159, 160, 162.

22 Piročkinas 1977, 165.

labiau kad *JaunK* teiginiai ir pavyzdžiai *AvG* ir *JaG* vienodai performuluoti, papildyti ar sutrumpinti, plg.:

- JaG* 22 Nuo formų *dviejuosè, trijuosè, keturiuosè* ir t. t. reikia atskirti: *dviese, trise (triése), keturiése, penkiése, šešiése, septyniése, aštuoniése, devyniése*, kurias vartojame kaip prieviksnius: jie *keturiése* kulia rugius, *aštuoniése* mina linus, *dviese* gulėti²³
- AvG* 34 Nuo formų *dviejuosè, trijuosè, keturiuosè* etc. reikia atskirti: *dviese, trise, keturiése, penkiése, šešiése, septyniése, aštuoniése, devyniése*, kurias vartojame kaip adverbūs: **jiè** *keturiése* kùlia rugiùs, *aštuoniése* mìnà linùs, ne visi mėgsta *dviese* gulėti
- JaunK* 221 **priveiksmiškai** vartojame, sakydami: „**ji** *keturìsu* rugiùs kùlia“ „mēs penkìsu linùs mìnàme“, „bernaĩ arba vaĩkei **dvìjau** gùli“
- JaG* 76 1. **Jis sakosi daug žinąs**. 2. **Jis sakèsi ten buvęs**. 3. **Jis** [p. 88 Jablonskis nurodè *Jis* pataisyti į *Ji* – J. V.] *tarias* (denkt von sich) **daug galinti**. 4. **Jis tarés** (dachte) *kaži-ką radęs*. 5. *Dingójaus* (dachte) *neperjosias* per žalią girelę. 6. *Būkis* nieko *nežinąs* (stelle dich an, als ob du nichts wüsstest). 7. *Apsimesk* (stelle dich an) nieko *nematęs*. 8. *Ténkinaus* (ich war zufrieden) *išsprūdęs* iš jo rankų
- AvG* 55 **Jis sākos daũg žinąs**; jis sākés ten buvęs; **ji tãrias** (denkt von sich) **daũg galinti**; jis tãrės (dachte) *kažiką radęs*; *dingójaus* (dachte) *neperjosęs* per žalią girėlę. **Búkis nièko nežinąs** (stelle dich an, als ob du nichts wüsstest); *apsimèsk* (stelle dich an) **nièko nemãtęs**; *ténkinaus* (ich war zufrieden) *išsprūdęs* iš jo raũkų
- JaunK* 44–46 **jis sākos daũg žinąs** (dicit se multa scire); **jis sãkęs, teĩ buvęs** (dicit se ibi fuisse); **ji tãrias daũg gãlintis** [sic! – J. V.] (putat se multum posse); **jis tãres kažiką radęs** (putavit se magni momentum invenire); **búkis nèko nežinąs** (simulat se nihil scire); jis búsis nèko negirdejęs (simulat se nihil audivisse) (ita se gerit, quasi audierit); **ténkinaus išsprūdęs iš jō raũku** (mihi gratum fuit, quod ejus manus effugi)

Dar vienas pavyzdys galėtų būti *JaG* pastaba apie bevardės giminės būdvardžius. Čia Jablonskis kaip iliustraciją pateikė sakinį iš Horacijaus odės „Jaunimui“ (III.2., „Angustam amice pauperiem pati“), kuris buvo duotas ir *JaunK*. Vis dėlto *artimiasias kontekstas* – gretimi sakiniai – sutampa su *AvG*, tad iš čia ir paimta aptariamoji iliustracija, jos kelias *JaunK* → *AvG* → *JaG*, plg.:

- JaG* 16 Kada vartoti reikia bevardė būdvardžio gintis, lengva bus suprasti iš šitų pavyzdžių: „**čia man gēra gulėti; pienas sveĩka gerti; saldù ir gražù už tèvų žemę mirti; jiems malkos nebrangù; nelýgu valgis, vaikas; sunkù būti pas anytėlę; man buvo labai negēra; man nemiéla**“

²³ Čia ir toliau paryškinta cituojant.

auksas – sidabras, man tik miéla tėvas – močiutė, broliai – sesutės;
vīsa (= *vīskas*) prapuolė; turiu *māža* javų, pinigų, žemės; kada beskaity-
 si: teip *trumpa* dienōs; teip *gilū* sniego, kur beišbrisi

AvG 10 Substantyvų vidurinės gimtiės lié[tu]viškoje kalbojė vīsiškai nērà; adjektīvuose dar teberańdame ją tokiuose sakiniuose, kaip antai: **Čia mán g[ra] gulėti, piėnas sveika gėrti, saldū ir gr[a]žū už tėvū žėmę miřti. Jiėms málkos brangū. Ne-lýgu válgis, vaikas. Sunkū bu[vo] pas anytėlę. Mán buvo labai negėra. Mán ne-miėla auksas sidābras, tik mán miėla tėvas, močiutė, bróliai, sesutės.**

JaunK 117–118 Dáiktvardžei nustójo nekatrósios gymės, bėt ĩvardės ir būdvardžei [sic! – J. V.] užlaiko iki šiōs dīnōs tą gýmę vīnskaitlio vardīnyje ir apskūstinyje lińksnyje kaip antai: tai, tatai, tāt, šálta (žem – šált), šilta (žem – šilt), **sveika** (žem. sveik) drąsū (graik thrasý) saldū, baisū; bangu, pavojū. [...] tai negražū, arī tai gražū (zem. [sic! – J. V.] arī tāt gražū); **saldū ir gražū už tėvū žėmę miřti** (= dulce et decorum est pro patria mori)²⁴

Tokių *JaG* fragmentų pirminis šaltinis – *JaunK*, tačiau į *JaG* jie pateko per *AvG*, tad šiame straipsnyje neaptariami. Analizuojama tik ta medžiaga, kuri į *JaG* perimta tiesiogiai iš *JaunK*, nes jos nebuvo *AvG*.

Kur kas sunkiau tiesioginį šaltinį nustatyti tais atvejais, kai fragmentas randamas ir *JaunK*, ir *KG*, ir neaišku, ar Jablonskis jį perėmė tiesiai iš *KG* (*KG* → *JaG*), ar per *JaunK* (*KG* → *JaunK* → *JaG*). Tokiais atvejais irgi žiūrima *artimiausio konteksto*: kai iš to paties *JaunK* skyrelio ar puslapio perimta ne tik *KG* mintis, bet ir daugiau medžiagos, gretimi sakiniai, sutampa formuluotės, manytina, kad *JaunK* ir remtasi, t. y. perimto fragmento kelias *KG* → *JaunK* → *JaG*.

4.1. ORTOGRAFIJA. Jablonskis, nors vartojo <c>, <č>, bet pritarė Jauniaus nuomonei dėl rašymo <ts>, <tš>²⁵, plg.:

JaG 3 Ištardami raidės *c*, *č* (*tš*) ir *dž* girdime du garsu krūvon sulietu: *ts*, *tš* ir *dž*. Yra rašytojų, kurie teip ir rašo

JaG 84 Jei rašome *vedžiau* (*dž*), reikėtų rašyti ir *metšiau* (*tš*) [...], ir mėš, prisitaikindami prie „paprastosios“ grafikos teberašome: *mečiau*, *jaučio*, *čiaudulys* – *vedžiau*, *žodžio*, *džiaugiuos*

JaunK 99 Paprastóji rašýba įvedė negiřtiną cz ĩ vřtą tsz

Tiesa, *JaunK* digrafai <ts>, <tš> nevertoti, perrašytojai vartojo <c> ir <cz>, <č>.

JaG *i* ir *u* kamienų vardažodžių nom. pl. galūnėse rašytos ilgosios balsės <y>, <ū>, bet Jablonskis prisipažino palaikąs <į>, <ų>, kaip rašyta *JaunK* (žr. linksniavimo lentelę *JaunK* 124):

²⁴ Tas pats pavyzdys pakartotas ir *JaunK* 172.

²⁵ Apie <tš> Jablonskis buvo rašęs ir anksčiau, 1893 m.: „Jei rašydami *dž*, jau nuro-

dome diftongo kiltį iš *d*, todėl reikėtų rašyti ir *tš*, nurodant jo kylimą iš *t*“ (Jablonskis 1893, 9).

Męs rašome: *širdys, pirtys, pietūs, sūnūs* (šaly – *trīs, jųs*). Elgiamiesi, teisybę sakant, ne visai nuosekliai: mėš bijomės susikelti prieš save tuos mūsų rašytojus, kurie nemėgsta *i, u*. Kad ne ta „baimė“, rašytume ir mėš drauge su kuriais-ne-kuriais mūsų rašytojais: *širdis, pirtis* (šaly *trīs*) ir *pietūs, sūnūs* (šaly *jūs*) (JaG 84).

JaunK galėjo turėti įtakos ir skaitvardžių rašybai: iš AvG skaitvardžio *trys* variantų *trjys (trjīs)* AvG 32, JaG pasirinktas antrasis (*trjīs* JaG 20, *trjīs* JaG 82), atitikęs JaunK (*trjīs* JaunK 217) (plg. *trjys* KG 259). Su JaunK sutapo ir kelintinių skaitvardžių rašyba, plg.: JaG *kėturias-dėšimtas, peñkias-dėšimtas, šėšias-dėšimtas, septjynias-dėšimtas, aštjionias-dėšimtas, devjynias-dėšimtas* JaG 21 ir JaunK *kėturias-dešimtas, peñkias-dešimtas, šėšias-dešimtas, septjynias-dešimtas, aštjūnias-dešimtas, devjūnias-dešimtas* JaunK 218, o AvG ir KG rašyba kitokia: *kėturedėšimtas [...], devjūnes-dėšimtas* AvG 33; *kėturedėšimtas [...], devjūnesdešimtas* KG 260.

4.2. FONETIKA. Fonetikos skyriuje (abiejose gramatikose neskiriama garsai ir raidės) taip pat galima išvelgti JaG ir JaunK sąsają. Į JaG skyrelį „Žodžių garsai ir skiemens“ (3–8) iš JaunK skyrelio „Tarsnų mokslis“ (62–102) perimti fragmentai apie garso sampratą, garsų rūšis (AvG tokios informacijos nėra). Jablonskis tik pakeitė JaunK vartotus terminus: *sąjamą – skiemeniu, tarsnį – garsu, santarą –riebalsiu*, o balsėms pavadinti vartojo tuos pačius terminus: *grynosios, nosburninės* (tik *grynujų* ne vadino *burninėmis*), plg.:

- JaG 3 Visa žmogaus kalba yra sustatyta iš daugelio sakinių, kiekvienas sakiny s sudėtas iš žodžių, žodžiai – iš skienu (syllaba), skiemens – iš atskirų garsų.
Žodžio garsas yra atskira dalelė nariuoto žmogaus balso, kaip antai: *a, e, i, o, u, b, k, p*, ir t. t. Tokių garsų yra kalboje trjys skyriai: balsės (vocales), pusbalsės (semivocales) irriebalsės (consonantes)
- JaunK 62–63 Kalbà yrà sustatjta iš sakinių, sakinej iš žodžių, žodžei iš sąjamų (syllabae), sąjamos iš taršnių. Tarsnių (sonus) vadiname tolėsnei nebepadalijamą dalėlę nariuto žmonių balso, kaip antai: *a, i, [s]* ir k. Tokių taršnių yrà kalbojė trjys skjrei: balsės (vocales), pusbalsės (semivocales) ir sántaros (consonantes)
- JaG 3 Grynosios balsės: *a, e* (esti ilgos ir trumpos), *i, u* (trumpos), *o, é, y, ū* (ilgos). Nosburninės balsės: *a, é, i, u*; jos visados ilgos; rašomoje tar-mėje jos ištariamias dažniausiai kaip ilgosios balsės
- JaunK 64 balses yrà vjnos grjynos arba burninės, kitos nosburninės:
a) grjynosios vjnos yrà truņpos *a, e, i, u*; kitos ilgos: *a, e, y, (i), ū*,
b) nosburninės *a, é, i, u* žodžių viduryjė visados ilgos

AvG į dvibalsių sąrašą nebuvo įtraukti [ie] ir [uo] (KG jie laikyti mišriaisiais balsiais [vok. die Mischvocale KG 19]). Jablonskis juos priskyrė tikrosioms dvibalsėms (JaG 5),

§ 21. Švargždžiosios priebalsės: *s, š, ž*, susitikusios žodžių viduryje su *s*, išvirsta: *s+s i s, š+s i š, ž+s i ž*. Pavyzdžiai: *knisiu* (iš **knis+siu*), *kiñšiu* (iš **kimš+siu*), *vėšiu* (iš **vež+siu*), *lúštu* (iš **lūž+stu*), *grįštu* (iš **grįž+stu*), *grįšiu* (iš **grįž+siu*), *mėšlai* (iš **mėž+slai*).

§ 22. Rašydami sudurtinius žodžius dažniausiai parodome ir tų žodžių kilmę; žodžiuose, sudurtuose iš prielinksnių *iš, už*, priebalsės *š* ir *ž* prieš *s, š, ž* išnyksta, bet, rašydami tokius žodžius, *š* ir *ž* teip-pat paliekame. Pavyzdžiai: *pùssalė* (Halbinsel), *žvākgalis, išsuñkti* (tar. *isuñkti*), *išsėmti* (tar. *isėmti*), *ižžirgas* (tar. *ižirgas = išsižerges*), *užšókti, užžėngti, užsieniai* (tar. *ušókti, užėngti, úsieniai*).

1 pav. JaG 7: iš JaunK 94 perimtas fragmentas apie priebalsių asimiliaciją;
KAVB: I R 7631

tam įtakos irgi galėjo turėti JaunK, plg.: „Tikrosios dvibalsės yra šios: au, ai, ei, ui, i, ie, u“ JaunK 65.

JaunK remtasi rašant „Priebalsių įstatymus“ (JaG 6–7; plg. „Sántarų įstatymai“ JaunK 91–102), jų nebuvo AvG. Visame skyrelyje yra sąsajų su JaunK, pavyzdžiui, panašūs teiginiai apie priebalsių asimiliaciją, plg. (dar žr. 1–2 pav.):

- JaG 7 Rašydami sudurtinius žodžius dažniausiai parodome ir tų žodžių kilmę; žodžiuose, sudurtuose iš prielinksnių *iš, už*, priebalsės *š* ir *ž* prieš *s, š, ž* išnyksta, bet, rašydami tokius žodžius, *š* ir *ž* teip-pat paliekame. Pavyzdžiai: *pùssalė* (Halbinsel), *žvākgalis, išsuñkti* (tar. *isuñkti*), *išsėmti* (tar. *isėmti*)
- JaunK 94 Sudėtiniausę žodžiūse *s + s = s, sz + s = s; ž + s = s; pavėikslai pùssalė* (paeninsula)[.] iš-sėmpti, užstóti ištariame pùssale, isėmpti, ustóti bėt kilmė moksliškaĩ rāšome
- JaG 7 Švargždžiosios priebalsės: *s, š, ž*, susitikusios žodžių viduryje su *s*, išvirsta: *s+s i s, š+s i š, ž+s i ž*. Pavyzdžiai: *knisiu* (iš **knis+siu*), *kiñšiu* (iš **kimš+siu*), *vėšiu* (iš **vež+siu*), *lúštu* (iš **lūž+stu*), *grįštu* (iš **grįž+stu*), *grįšiu* (iš **grįž+siu*), *mėšlai* (iš **mėž+slai*)
- JaunK 94 Szvargždžiųjū sántarų: *s, z, sz, ž* įstatymai: a) žodžių viduryjė *s + s = s, sz + s = sz, ž + s = sz; pāvvyždžei*: kasu bus. laikas kāsiu iš kas-siu, knisù bus[.] laikas knisiu iš knisziu [sic! – J. V.], [...] kemszù bus[.] l. kiñszziu iš *kimsz-siu, [...] vežù bus[.] l. vėszziu iš vež-siu, lúsztu iš lūž-stu [...], meszlai iš mėž-slai

Pastarasis priebalsių sandūros dėsnis buvo nurodytas ir Augusto Schleicherio *Handbuch der Litauischen Sprache* (Praha, 1856; toliau – SchlG): „*s + s = s, sz + s = sz, ž + s = sz*“ SchlG 73. Tačiau JaG sutampa tik su dviem iš trijų pateiktų pavyzdžių (*knis-ti, knisiu; mùsz-ti, mùszziu; vėžti, vėszziu* SchlG 73), tad Jablonskis greičiausiai rė-mėsi būtent Jauniumi.

A) Isovarydėiūjų sąrašų: s, z, sz, ž įstatymai: a) šėdėių viduryje s+s=s, sz+s=sz, ž+s=šz: pavyzdžiai: nasū bus laikas nāsū iš nas-sū, knisū bus laikas knī-sū iš knīssū, lysū iš lysū, musū bus l. mīssū iš *mīssū, nemskū bus l. nīmssū iš *nīmssū, plysū iš plyssū, vežū bus l. vėssū iš vėssū, līsū iš līsū, žėgūssū, mesklai iš mēssai/prisaga sla, kaip šėdyje mok-slas) šarknis mēz: mēziū (stereus ex stabulo mēzere) ir H. š) sudėtinis šėdėiū s+s=s, sz+s=sz; ž+s=š; pasėkslai piūs-salė (paenin-ula) iš-simpti, vīslėti išlariume piūsale, išsimpti, vīslėti, šėdėiū mēssaiškai rāšame.

2 pav. JaunK 94: fragmentas apie priebalsių asimiliaciją;
VUB RS: f. 1 – D 106

Šiame skyrelyje bendrumų su JaunK esama ir daugiau, pavyzdžiui, apie afrikatų atsiradimą. KG apie tai irgi rašyta, bet JaG pavyzdžiai – būdvardžiai *kartus*, *saldus* – sutampa su JaunK:

- JaG 6 Priebalsės *d* ir *t*, susiminkštindamos prieš *a*, *ai*, *au*, *o*, *u*, *ū*, *ui*, *uo*, pavirsta į *dži* ir *či* (*tši*), kurių *i* yra suminkštinamas ženklelis. Pavyzdžiai: *saldūs* – *saldžioji*, *saldžioju*; *kartūs* – *karčioji*, *karčioju*
- JaunK 98–99 *tj*, *dj* prieš *au*, *o*, *ū*, *ū* Zemaičių tarneje įgąna daug išvaizdų: aplink Darbėnus pavirsta į suplókštintus tarsnius *t*, *d*, [...] aplink Veiviržėnus tarp *t* ir *j* įsibrauna *s*, tarp *d* ir *j* – *z*. Saulėtekinių Zemaičių tarmė ir bemaž ko visos Augštaičių tarmės tarp *t* ir *j* įtraukia *sz*, tarp *d* ir *j* – *ž*. Pav. senoviški žodžiai **kartjoji*, **saldjoji*, **kartju*, **saldju* [...] tarmes pavirto į [...] *kartšioji*, *saldžioji*, *kartšjū*, *saldžjū*
- KG 27 Eigenthümlich gestaltet sich aber die Aussprache dieser Zungelaute vor den erweichten Vocalen *ia*, *io*, *iu*, *iū*, *iau*. Hier verwandelt sich das erweichende Element in einen vollen Zischlaut und zwar nach dem medialen *d* in ein mediales *ž*, nach dem tenualen *t* in ein tenuales *š*; z. B. *meld-iu*, ich bitte, geht in *mel-džiu* über; *wert-iū*, zwingen, in *wert-šiu*, geschrieben *wer-cžiu*, früher *werčiu*

Apibendrinant pasakytina, kad, rengdamas garsyno ir raidyno skyrių, Jablonskis rėmėsi *JaunK* pateiktu garsų skirstymu (*JaG* § 3) ir priebalsių aprašu (*JaG* § 15–23), taigi Jauniaus įtaka fiksuotina beveik pusėje paragrafų – 10-tyje iš 21-o.

4.3. MORFOLOGIJA. *JaunK* Jablonskis naudojo ir rengdamas *JaG* morfologijos skyrių. Skyrelyje „Kalbos dalys“ (*JaG* 8) trumpai pristatytos devynios kalbos dalys (kai kurių pavadinimai turi variantų): *daiktavardis* (*daiktininkas*), *būdvardis* (*būdininkas*), *skaitvardis*, *išvardis* (*vardavietė*), *veiksmazodis* (*veiksmnininkas*), *prieveiksmis*, *prielinksnis*, *sąjunga*, *jusmazodis*. *AvG* tokio skyrelio nebuvo, be to, kaip minėta, nebuvo ir nekaitomųjų kalbos dalių aprašų, vartoti lotyniški terminai. *JaunK* skirtos aštuonios kalbos dalys: *dáiktvardis* (arba *esýbvardis*, *nomen substantivum*), *būdvardis* (*nomen adjectivum*; jiems priskirti ir *skaitlinei žodžei*, t. y. skaitvardžiai), *įvardvītė* (*įvardė*), *veiksmāžodis* (*verbum*), *prīveiksmis* (*adverbium*), *prīsždelis* (*praepositio*), *jungė* (*conjunctio*), *jusmāžodis* (*interjectio*) (111–113). Skaitvardžiai, nors buvo priskirti būdvardžiams, aptarti atskirai, po įvardžių. *JaG* terminai *būdvardis* (terminą vartojo ir Antanas Baranauskas²⁶, o dar anksčiau – Simonas Daukantas²⁷), *veiksmazodis*, *prieveiksmis*, *jusmazodis*, kaip jau pastebėjo *JaG* tyrėjai (žr. 3), sutapo su *JaunK*.

4.3.1. DAIKTAVARDIS. Jablonskis perėmė *JaunK* terminus *linksnis*, *linksnia-vimas* ‘linksniuotė’²⁸ (*AvG* *vartymas*). Be terminų, sąsajų su *JaunK* tėra tik viename daiktavardžio skyriaus paragrafe (§ 30) iš dvidešimties: veikiausiai *JaunK* remtasi aprašant daiktavardžių skaičiaus kategoriją: nors vienaskaitinių daiktavardžių pavyzdžiai nevienodi (*Kaūnas*, *Lietuvà*, *darbštūmas*, *veiklūmas* *JaG* 9; *medūs*, *alūs* *JaunK* 116), iš *JaG* daugiskaitinių daiktavardžių trijų pavyzdžių du sutampa su *JaunK*, plg.:

JaG 9 Šiauliai, vařtai, žirkłės
JaunK 116 dūrįs, vařtai, žirkłės, mīntuvai

4.3.2. BŪDWARDIS. Daugiau *JaunK* įtakos matyti būdvardžio skyriuje. *AvG* būdvardis aptartas kartu su daiktavardžiu skyriuje „Substantỹvai ir adjektỹvai“ (*AvG* 10–27), tebuvo duota būdvardžių linksniavimo, linksniavimo tipų, laipsniavimo pavyzdžių ir pastaba apie aukščiausiojo laipsnio raišką. Jablonskis būdvardį aprašė atskirame skyriuje. Šios kalbos dalies apibrėžimą jis perėmė iš *JaunK*, plg.:

JaG 15 Žodį, kuriuo apsakome, koksai arba kokio būdo yra daiktas, vadina-me būdvardžiu. Būdvardis parodo gyvų ir negyvų daiktų būdą arba kokybę
JaunK 111 Būdvardis (nomen adjectivum) apsāko koksai yrà tàs dáiktas apĩ kurĩ kã sakome, parōdo jō būdą ir kokybę
JaunK 156–157 Būdvardžeis vadiname tókius žodžius, kurĩ parōdo gyvų ir negyvų dáiktų būdą, arbá kokybę

²⁶ Žr. *Kalbomokslis letuvizskos kalbos* (Tilžė, 1896[1899]), 11. Toliau – *BarK*.

²⁷ Zinkevičius 1990, 152.

²⁸ *JaunK* 113–114, dar žr. Piročkinas 1977, 171.

§ 55. Norint kaip reikiant linksniuoti būdvardžius, reikia labiausiai įsižiūrėti į šiuos vyriškosios gimties linksnius: į vienskaitos naudininką (*gerám, stačiam, tuščiam, dideliám, skaudžiam*) ir vietininką (*geramè, stačiamè, tuščiamè, dideliámè, skaudžiamè*), į dviskaitos naudininką ir įrankininką (*geriém, statiém, tuštiém, dideliém, skaudiém; geriëm, statiëm, tuštiëm, dideliëm, skaudiëm*) ir į daugskaitos vardininką (*gerì, statì, tuštì*) ir naudininką (*geriëms, statiëms, tuštiëms, lýgiëms*).

3 pav. JaG 18: iš JaunK 166 perimtas fragmentas apie būdvardžių linksniavimą;
KAVB: I R 7631

Su JaunK sietina pastaba apie bevardės giminės būdvardžius, plg.:

JaG 16 **Būdvardžiuose teberandame ir trečiąją gimtį, kurią vadiname bevarde. Tos gimties būdvardžius vartojame tiktai vardininko ir priekininko linksniuose**

JaunK 117 Dáiktvardžei nustójo **nekatróšios gymëš, bët ðivardës ir būdvardžei [sic! – J. V.] užlaiko iki šiõs dínõs tã gymę vñskaitlio vardinýje ir apskústinyje liñksnyje**

Iš JaunK Jablonskis rinkosi pavyzdžius būdvardžių linksniuotėms – jie JaG net ir surašyti ne pagal abėcėlę, o ta pačia tvarka, kaip buvo pateikti JaunK „Są-rašo labiausei vartojamųjų dvitačių būdvardžių“ (JaunK 187–190) ir „Daugtačių [sic! – J. V.] būdvardžių“ (JaunK 191) skyreliuose, išskyrus tik vietomis sukeistus *duobėtas* ir *saulėtas* bei *išmintingas*, pvz.:

JaG 17 *leñgvas, -à* (ir *lengvùs, -vi*); [...] *rímtas* (arba *rúmtas*), -à; [...] *išmintín-gas, -a*; [...] *puřvinas, -à; sãkinas, -à; àtkilas, -à; àtviras, -à; àtrakas, -à* (= atrakintas); *gauriótas, -a; barzdótas, -a; šakótas, -a; duobėtas, -a* (duobėtas kelias); *saulėtas, -a* (*saulėta diena*); *žolėtas, -a* (*linai žolėti*); *akýlas, -a* (kurs veikiai pastebi); *ausýlas, -a* (kurs veikiai išgirsta) [...] *posūrýs* (ir *pósūris*) – *posūrė* (ir *pósūrè*); *pojuodýs* – *pojuodė*

JaunK 187 **lengvas** (žem. -vus.)

JaunK 188 **rúmtas** arba **rímtas**

JaunK 191–192 **puřvinas, sãkinas, [...] àtkilas, àtviras, àtrakas, [...] gauriótas, [...] barzdótas, [...] šakótas, [...] saulėtas, [...] dūbėtas, [...] žolėtas, [...] išmintingas, [...] akýlas, ausýlas**

JaunK 193 **posurýs, pojūdýs**

JaG pastabõs „Vietoje *mediniame* sakoma ir *medinyje*“ JaG 17 šaltinis neaiškus. AvG (iš jos į JaG perimtos penkios iš dvylikos būdvardžių paradigmų) buvo ne *medinis*, o *geležinis*, iness. sg. *geležiniame* (*geležinyje*) AvG 13. JaunK duota būdvardžio *medinis* paradigma, tik formos pateiktos kitokiu eiliškumu: *medinyje* (*niame*) JaunK 161.

JaG fragmento apie būdvardžių galūnes, kurios skiriasi nuo daiktavardžių (dat. sg. m., iness. sg. m., dat. du. m., instr. du. m., nom. pl. m., dat. pl. m. JaG 18, § 55), šaltinis irgi nėra visai aiškus, čia Jablonskis galėjo remtis ir JaunK, ir KG (žr. 3–4 pav.), plg.:

nejócio átskyrio. Šit vyriškiosios gimtės būdvard-
džiai, stabėi atiskvoja nū vybvardžių tās pačios
išvairdos, kaip antai:

a) Šaundinis vienskaitlio linksnio vybvardžių
linksniavimę turi savotiškas galūnes -e (vyre)
au (sunau), šā kórpu kad būdvardžių links-
niavimę tās linksnis taip pat išvairdi kaip
vardinis: geras, saldus.

b) dūtinis: gerám, tuščiám, saldžiám turi vi-
šonišką galūnę ne kaip vyri, sūriui.

c) taip pat ir višlinksnis: geramž, saldžiamž ne-
sutinka su vyre, sūrijė.

d) daugiskaitlio vardinis ir šaundinis: geri vy-
rai neatitinka, taipogi neatitinka e) dūtinis:
geriems saldiems ir vyrams, sūnūms;

f) dviskaitlio dūtinis: geriém, saldiém ir vyram,
sūnūm; g) dviskaitlio padarginis: geriém
saldiém ir vyram, sunūm.

4 pav. JaunK 166: Jablonskio perimtas fragmentas apie būdvardžių linksniavimą;
VUB RS: f. 1 – D 106

- JaG 18 Norint kaip reikiant linksniuoti **būdvardžius**, reikia labiausiai įsižiū-
rėti į šiuos **vyriškosios gimties** linksnius: į **vienskaitos naudininką**
(gerám, stačiám, tuščiám, dideliám, skaudžiám) ir **vietininką** (geramè,
stačiamè, tuščiamè, dideliamè, skaudžiamè), į **dviskaitos naudininką ir**
įrankininką (geriém, statiém, tuštiém, dideliém, skaudiém; geriém,
statiém, tuštiém, dideliém, skaudiém) ir į **daugiskaitos vardininką**
(geri, stati, tušti) ir **naudininką** (geriems, statiems, tuštiems, lygiems)

- JaunK* 166 Bèt v̄yriškiosios gymės būdvaržei įstabeĩ atsìskyrã nũ esýbvardžiu tōs pačios ìšvaizdos, kaip̄ antai:
[...]
b) dũt̄inis: gerám, tuščiam̄, saldžiam̄ tũri kitóniškã galũnẽ nekaĩp v̄yruĩ, sũnuĩ.
c) teĩp-pàt̄ iř v̄t̄linksnis: geramẽ, saldžiamẽ nesutiĩka su v̄yrẽ, sunujẽ.
d) daũgskaitlio vard̄inis iř šaukt̄inis: gerĩ v̄yrai neatitiĩka, teipõgi neatitiĩka
e) dũt̄inis: gerĩms saldĩms iř v̄yrams, sũnũms;
f) dv̄iskaitlio dũt̄inis gerĩm̄, saldĩm̄ iř v̄yram, sũnũm;
g) dv̄iskaitlio padarḡinis: gerĩm̄ saldĩm̄ iř v̄yram, sunuĩm
- KG* 214 Ausserdem weicht die **Declination des masculinen Adj.** in sechs Casus, und zwar in zweien jeder Zahlform, von der des Subst. ab, und zwar: § 762. a) **Der Dat. Sing.** setzt *-ám* (in der erweichten Declination *-iám*) anstatt des substantivischen *-ui* (od. *-iui*) an die Wurzelform des Adjectivs.
§ 763. b) **Der Loc. Sing.** setzt an dieses, doch im Vocal wegen Tonverlustes (s. § 110) verkürzte, *-am* des Dativ ein *-è*, so dass die Form also mit *-amè* oder *-iamè* endigt. Bsp.: *geramè; faldžiamè*.
§ 764. c) **Der Nom. Plur.** setzt bei den masc. Adj. kurz *-i* an den Grundstamm. Bsp.: *ger-i; tuřt-i*.
§ 765. d) **Im Dat. Plur.** steigert sich das plurale *-i* zu *-iè*, an welches sich *-ms* ansetzt. Bsp.: *ger-ièms; tuřt-ièms; fald-ièms*.
§ 766. e) **Der Dat. Dual** bildet sich vom Dat. Plur. durch Abwerfung des Pluralsuffixes *-s*. Bsp.: *ger-ièm; tuřt-ièm*.
§ 767. f) Der **Inst. Dual** ist gleich dem Dat. Dual, nur wird der gestosene Ton des Dat., wenn die Endung betont ist, in einen geschliffenen verwandelt. Bsp.: *ger-iè̃m; tuřt-iè̃m*

Tame pačiamẽ *JaG* § 55 esanti pastaba apie vienodas būdvardžių vardininko ir šauksmininko formas irgi buvo ir *JaunK*, ir *KG*, plg.:

- JaG* 18 Būdvardžių šauksmininkas nesiskiria nuo vardininko (*gėras, skaudūs*)
JaunK 166 **Szaukt̄inis v̄ĩnskaitlio liĩksnio [...] būdvardžių linksniãvime tã liĩksnis teĩp pàt̄ išvėizdi kaip̄ vard̄inis: gėras, saldũs**
KG 214 Der Vocativ ist beim Adjectiv überall Masc. und. Fem., Sing., Plur. Dual in allen Steigerungsstufen wie auch bei allen adjectivischen Wörtern [...] ohne Ausnahme gleich dem Nominativ

Tačiau *JaG* ten pat pateikta informacija apie vienodas moteriškiosios giminės būdvardžių ir daiktavardžių galūnes sutampa su *JaunK*, bet kiek skiriasi nuo *KG*, kur kalbama apie visus, ne tik moteriškiosios giminės būdvardžius, plg.:

- JaG* 18 **Visi linksniai moteriškiosios gimties sutinka su daiktavardžių linksniais**

- JaunK 165 **mótriškosios gymės būdvardžei teįp yrà linksniųjami, kaip ir esybvardžei tōs pačiōs išvaizdos**
- KG 214 **Die Declination der Adjectiva schliesst sich an die der Substantiva an, d. h. jedes Adjectiv wird so declinirt, wie ein Substantiv desselben Stammes und entsprechender Endung**

Taigi atrodo tikėtinau, kad visa § 55 medžiaga perimta iš *JaunK*.

Be to, *JaG* tolesniame § 56 pateikta pastaba apie būdvardžius *didis*, *didus* ir nurodytas *didis* nom. sg. f. variantai *didė*, *didžia* sutampa su *JaunK*, o *KG* yra tik *didė*, plg.:

- JaG* 18 Būdvardžio *dìdis* (gross) moteriškoji gimtis gali būti *dìdė*, *dìdi* arba *didžia* [...] Nuo *didis* reikia atskirti būdvardis *didùs* – *didì* (stolz)
- JaunK* 168 Bèt nereikia paŗ vîna laikyti būdvardžių: *dìdis*, **didžia** arba **dìdė** (tōs pačiōs prasmės, kaip ir *dìdelis*, *dìdelė*) ir *didùs*, *didì* (superbus, ba)
- KG 211 *dìdis*, gross (f. *dìdė*)

JaG ir *JaunK* vartojamas tas pats terminas *dvilypuotieji* įvardžiuotiniams būdvardžiams pavadinti. Panašus ir šių būdvardžių aprašas, tik *JaG* kiek trumpesnis (*AvG* tebuvo duotos įvardžiuotinių būdvardžių paradigmos), plg.:

- JaG* 15–16 Nusižiūrėjus į būdvardžių pabaigas, gramatika skiria juos į dvi dali, t. y. atranda **dvejopus būdvardžius**: *vientisus* arba *nedvilypuotus*, kaip antai: *báltas*, *gėras*, *sėnas*, *senà*, – ir *dvilypuotus*, kaip antai: *baltàsis*, *geràsis*, *senàsis*, *baltóji*, *geróji*, *senóji*
- JaunK* 157 Lítuviška kalbà turì **dvejopus būdvardžius**: 1) **nedvilipútus** (**vîntisus**, simplicia) arba neapribotosios prasmės (interminatio) kaip antai: *sėnas*, *báltas*, *senà*, *baltà*. 2) **dvilypútus** (composita arba paraphetica) arba apribotosios prasmės (determinata) kaip antai: **senàsis**, **baltàsis**, **senóji**, **baltóji**
- JaG* 18 Dvilypuotieji būdvardžiai yra sudurti iš vientisojo būdvardžio ir išvardžio *jis* (ž. § 68) arba vardininko linksnyje **patvirtinamosios dalelės ai**: [...] *senàsai*, *didžiàsai*, *graziàsai* (*sėnasai*, *didžiasai*, *didisai*, *grāžiasai*)
- JaunK* 157 Saulėtekinei Augšt. sàko: *gėras-ai*, **sėnas-ai** (= *geràsis*, *senàsis*) būdvardžiai apriboti vartodami tą pačią **patvirtinimo dalėlę -ai**, kurią visì Lietuvėi vartója sù įvardėmìs: *tas-ai*, *kurs-ai*

Panaši į pastarąją pastaba apie įvardžiuotinių būdvardžių sudarymą yra ir *KG*, bet čia neminėtos formos su *-ai*: „Gebildet wird diese Form aus der Zusammensetzung des Adjectivs mit dem Pronomen *jis*, *ji*, ‘er, sie’, indem gleichzeitig beide Theile declinirt werden“ *KG* 245. Vadinas, Jablonskis rėmėsi *JaunK*.

JaG būdvardžių laipsniai ir jų reikšmė apibūdinta panašiai kaip *JaunK*, plg.:

- JaG* 20 Būdvardžiai, kaip sakyta, rodo daikto ypatingumą. **Bet tas ypatingumas ne visada yra lygus: vienas daiktas** gali turėti kokį ypatingumą be sulysinimo su kitais daiktais, ar **turi jo daugiau** už kitą kokį

daiktą, arba ir už visus kitus daiktus. Todėl būdvardžiai turi tris laipsnius (gradus): *nelyginamąjį* arba *pirmąjį* (gradus positivus), *augštesnįjį* arba *antrąjį* (gradus comparativus) ir *augščiausiąjį* arba *trečiąjį* (gradus superlativus)

JaunK 181 Būdvardžei rodo gyvū ir negyvū daiktų kokybę. Bėt tà kokýbe yrà nelýgi ir įvairi: v́inas dáiktas gáli turéti jós daugiaús už visús kitús dáiktus. Todél būdvardžei túri pò trís láipsnius (gradus) pirmásis vad́inas nelýginamasis láipsnis (positivus) ańtrasis augštesnýsis (comparativus) trečiásis augščiaúsus (superlativus)

Tačiau Jablonskis tik kaip variantus pateikė *JaunK* laipsnių priesagas *-ėsnis*, *-ėsnė* ir *-iáusis* (*JaunK* 181), o priesagos *-iáusė* visai nenurodė, plg.:

JaG 20 Augštesniojo laipsnio galūnė yra *-ėsnis* (*-ėsnis*) – *-ėsnė* (*-ėsnė*), o augščiausiojo – *-áusias* (*-áusis*) – *-áusia* (*-áusi*) po suminkštintos priebalsės

JaunK 181 Augštesniojo laipsnio galūnė yrà vyriškosios gymės *-ėsnis*, motr. gymės *-ėsnė*, augščiausiojo vyr. gym[.] *-iausis* arba *-ias* motr. gym. iáusė (*iáusia*)

AvG būdvardžių laipsnių kitų raiškos būdų aprašą Jablonskis papildė pavyzdžiais ir pastabomis iš *JaunK* (*JaG* 20, § 61), pavyzdžiui, apie aukštesniojo laipsnio būdvardžius bei žemaičių aukščiausiojo laipsnio formą su žodeliu *sau*, plg.:

AvG 26 NB. Aukščiausiojo laipsnio prasmę išreiškia lietuviai dar kitaip: visūgeriausias [sic! – J. V.], visū-gražiausias; geriū-geriausias, gražiū-gražiausias, kuō-geriausias, kuōgražiausias, visū-geràsis, visū-mažasis (*Zemaičiuose*)

JaG 20 Ypatingumo laipsnius ir skirtumus kalba išreiškia labai yvairiai:
a. *gerelėsnis* (= *šiek-tiek gerėsnis*), *maželėsnis*, *skaudelėsnis*;
b. *visū-geriausias*, *visū-didžiausias* (bei weitem der grösste), *kō* (*kuō*)-*geriausias*; *geriū* (*gerū*)-*geriausias*, *gražiū*-*geriausias*, *mažiū* (*mažū*)-*mažiausias*; *visū-geràsis*, *visū mažàsis* (žem.); *užvis gerėsnis*; *sáu-geriausias* (žem.); *pàts tikràsis*, *pàts geràsis*

JaunK 182 Minėtini yrà nuaplóntosios prasmės augštesnįji láipsnei kaip antai: didėlesnis (majus culus), **mažėlesnis** (minus culus) **gerėlesnis** (paulio melior)

JaunK 182–183 Nórint pastiprinti augščiausiojo láipsnio prasmę réikia prĩ jō pridurti žodėlį: visū arba kũ [...] **Zem. tarmė tám tikslui pridėda kařtais žodėlį sau-geriausias** (quamoptimus)

Aptardamas *JaG* būdvardžius Piročkinas nurodė: „Jablonskis tada sprendė problemą, kurie būdvardžiai laipsniuojami, o kurie ne. Sprendimas išėjo ne visai tikslus“²⁹. Tačiau minimasis Jablonskio „sprendimas“ veikiausiai nebuvo tik jo. Keturi iš penkių

²⁹ Piročkinas 1977, 161.

JaG pateiktų nelaiapsniuojamų būdvardžių pavyzdžių sutampa su *JaunK*, tad tikėtina, kad juo ir remtasi, tik Jablonskis Jauniaus mintį modifikavo: šis rašė, kad laipsnių formų neturi *medžiaginiai* būdvardžiai, o Jablonskis teigė, kad nelaiapsniuojami iš kitų kalbos dalių padaryti būdvardžiai, plg.:

- JaG* 20 Būdvardžių, padarytųjų iš kitų kalbos dalių, tokių kaip antai: *medinis* (iš: *mėdis*), *rytmetinis* (iš: rytmetys), *vakarýštis* [p. 87 Jablonskis nurodė *vakarýštis* pataisyti į *vakarýkštis* – J. V.] (iš: *vākar*), *dabařtinis* (iš: *dabař*), negalima laipsniuoti
- JaunK* 182 didelis skaitlius medžiaginių būdvardžių, kaip antai: **medinis**, molinis, skardinis, sidabrinis, **vakarýkštis**, **rytmetinis** ir kitų tokių aplinkybių būdvardžei negali turėti nei augštėsniojo, nei augščičiausiojo laipsnio

KG rašyta, kad kai kurie būdvardžiai nelaiapsniuojami dėl savo reikšmės, o pateiktieji pavyzdžiai ar jų formos kitokie negu *JaG*, plg.:

- KG* 219 Selbstverständlich finden sich auch im Littauischen Adjectiva und besonders Participia, die ihrer Bedeutung nach nicht gesteigert werden können. Bsp.: *fmertėlnas*, sterblich; *ftiklinis*, gläsern; *wakarýkščias*, gestrig; *prapūlęs*, verloren

Taigi Jablonskis, rašydamas apie būdvardį (§§ 45–62), *JaunK* rėmėsi daugiau negu ankstesniuose skyriuose. Jauniaus įtaka matyti devyniuose iš aštuoniolikos šios dalies paragrafų (§§ 45, 47, 50, 55–57, 60–62).

4.3.3. SKAITVARDIS. *JaG* skaitvardžių skirstymas į kiekinius ir kelintinius sutampa su *AvG* ir kitomis gramatikomis, bet Jablonskis jiems pavadinti pasirinko Jauniaus vartotus terminus *tikrieji* ir *paeiliniai* (*JaG* 20, *JaunK* 217).

Palyginus *JaG* ir *AvG* pastabas apie skaitvardžių kaitymą (*JaG* 21–22, *AvG* 34) ir semantines grupes (*JaG* 22, *AvG* 34–35), matyti, kad Jablonskis jas papildė. Keli pridėti fragmentai orientuoja į *JaunK*, nors turi sąsajų ir su *KG*. Pavyzdžiui, *JaG* ir *JaunK* duotos skaitvardžio *tūkstantis* vyriškosios ir moteriškosios giminės formos, o *KG* – tik vyriškosios (tik *KG* skyrelyje apie tarminius skirtumus užsiminta, kad Zarasuose vartojamos moteriškosios giminės formos; *KG* 269), plg.:

- JaG* 22 **Šiñtas ir tūkstantis yra linksniuojami kaip paprastieji daiktavardžiai** (kilt. *tūkstanties*, moter. g.; *tūkstančio*, vyr. g.)
- JaunK* 221–222 **siñtas** [sic! – J. V.] **iř tūkstantis turi esybvardišką linksniāvimą** [...] Tūkstantis **-tīs** arba tūkstantė **-tes** **yra mótriřkosios gymės žōdis**; bėt daugybe Lietuvĩvių linksniūja jĩ pagal y-kamėnių **výriřkosios gymės esybvardžių**. Siñtas visur yra a-kamėnis dáiktvardis kaip dařžas
- KG* 263 **řiñtas**, gew. *řiñts*, hundert, **hat sich noch bis heute als ein Subst. masc. erhalten** und wird sie *diēwas* [...] declinirt [...] **tūkftantis**, **Gen. -czio, tausend, ist ein masc. Subst. ia-Stammes** und wird noch heute wie *žōdis*, Wort, mit unveränderlichem Ton declinirt

Paminėtina dar *JaG* ir *JaunK* pastaba apie skaitvardžio *pirmas* laipsniavimą, kiek besiskirianti nuo *KG*, plg.:

- JaG* 22 *pírmās (pirmutinis) turi ir laipsnius: pirmėsnis, pirmiáusias – pirmu-
čiausias (sulyg. paskutinis, paskėsnis, paskiáusias, paskučiausias)*
- JaunK* 223 [pirmas] **turi būdvardišką laipsniavimą: pirmėsnis, pirmiáusias.**
Pirmutinis yra padarytas pasiveizdejus į **paskutinis**
- KG* 264 Wenn es nicht bloss einfache Zählung sondern Hervorhebung eines
Gegenstandes vor den übrigen sein soll, so wird statt *pírmās* auch
pirmutinis, pirmiáufias auch *pirmiū pirmiáufiafis*, der allererste, gesagt

Apibendrinant pasakytina, kad iš keturių skaitvardžio skyriaus paragrafų (§§ 63–66) pusė (§§ 65–66) turi sąsają su *JaunK*.

4.3.4. ĮVARDIS. Įvardžio apibrėžimą Jablonskis taip pat formulavo remdamasis *JaunK* (*AvG* duotos tik įvardžių paradigmos), plg.:

- JaG* 22 Išvardis yra žodis, kuris kalboje **užvaduoja ypotos arba daikto ir jų
ypatingumo vardą; išvardžius vartojame, kur nenorime pertankiai
vartoti tų pačių daiktavardžių arba būdvardžių.**
- JaunK* 111–112 Įvard-vītė arba trumpiaūs sákant įvardė (pronomen) žėnkline vardū
vītíninkus, kuriūs **dėdame į vārdo vīta, nenorėdami jō partánkei
vartóti**

Tiesa, čia galima išvelgti sąsają ir su *BarK*: „Įvardė yra tai kalbos dalis lankstamoja, **užvadūjanti ar daiktovardį, ar būdvardį**, arba-gi ir skaitvardį“ *BarK* 35.

Į asmeninių įvardžių sąrašą Jablonskis įtraukė įvardį *Tamsta JaG* 23, tikėtina, irgi nusižiūrėjęs nuo *JaunK*: „Tikrai lietuviško švelnūmo įvardė tāmsta, tāmysta, daugskaitlie tamstos, tamystos“ *JaunK* 34.

JaG, kaip ir *AvG* bei *JaunK*, paradigmos duotos trumposios įvardžių *šis, tas* instr. sg. formos *šiúo, túo JaG* 25, plg.: *túo (tuō) AvG* 27, *šiúo (šiuō) AvG* 28; *tū, šiū JaunK* 199. Toliau *JaG*, kaip ir *JaunK*, užsiminta apie ilguosius instr. sg. m. variantus (tokie pateikti *KG* paradigmos: *tūmì, šiūmì KG* 236), plg.:

- JaG* 26 Vietoje įrankininko *tuo, šiuo, anuo* kur-ne-kur yra vartojama ir *tuomi, šiuomi, tuom, ši uom. Pabaigas mi, -m šitos formos įgijo iš tokių įrankininkų, kaip pirtimì, pirtim̃, sūnumì, sūnum̃*
- JaunK* 200 *tū, šiū* labiáusiai Augštaičių tarmėjė **gáuna nū tokiū žōdžiu, kaip antai: sunumì galúnę -mi: tū-mì, šiū-mì** arba strugiaūs sákant **tūm, šiūm**

Net kelias *JaG* pastabas apie asmeninių įvardžių variantus ir vartoseną tarmėse galima sieti ir su *JaunK*, ir su *KG*, tačiau sąsajos su *JaunK* glaudesnės, be to, *JaunK* jos yra viename skyrelyje „Tarmiū savótiškos įvardziū [sic! – J. V.] išvaizdos“ (197–198), o *KG* – skirtinguose, plg.:

- JaG 23 **Vietoje mūdu – mūdvi žemaičiai vartoja vėdu – vėdvi**
- JaunK 197 **Zemaičiai sako: [...] vėdu (= mūdu) vėdvi (= mūdvi)**
- KG 234 **Salanty [...] Dual. 1. P. wėdu, fem. wėdwi**
- JaG 23 **kiltininkų mūdviejų, jūdviejų prasmę įgijo vietomis (Prūsų Liet.)**
formos *mūma* (*mūma sūnėlis = mūdviejų sūnėlis*) ir *jūma* (*jūma sūnėlis = jūdviejų sūnėlis*)
- JaunK 198 **mūma (mūdvių) jūma (jūdvių) kuřs apliņk Pil-kalni ir kitur Prūsų šalyje įgijo turėtojinio giminio liņksnio prasmę**
- KG 240 **Der Dual des Besitzenden wird ebenfalls durch den Gen. des Personalpron. mūdwiėjū, dafür in der Schriftsprache auch mūma, unser beiden, jūdwiėjū, in der Schrift auch durch jūma, euer beiden, ausgedrückt [...] mūdwiėjū (und mūma) būtas ftów driūtaī**

Iš minėto JaunK skyrelio „Tarmių savotiškos įvardžių [sic! – J. V.] išvaizdos“ perimta ir daugiau pastabų apie tarminę asmeninių, enklitinių įvardžių *-mi* (*-m*), *-ti* (*-t*), *-si* (*-s*) vartoseną, plg.:

- JaG 23 **vietoje paprastųjų aš, tū augštaičiai sako ir ašen, ašenai, tūjen, tūjenai**
- JaunK 197 **Minėtinos yra augštaitiškos įvardės: aš-en ir aš-enai (= aš) tū-jen ir tū-jenai (= tū)**
- JaG 23 **Kur-ne-kur žemaičiai (ir augštaičiai) vartoja mi, ti** vietoje nekirčiuojamųjų ypatingų išvardžių *man, tau*. Tuodu išvardžiu (*mi, ti* ir *m, t*) gauna vietą prie veiksmavardžio [p. 87 Jablonskis nurodė *veiksmavardžio* pataisyti į *veiksmazodžio* – J. V.]. Pavyzdžiai: 1. **Tylėk, aš rykštę paimsiuot (= aš rykštę tau paimsiu); [...]** 3. **Ko susiraukei, ko vaipais, bene dantį skaudat? 4. Duokem (= duok man) duonos kąsnelį. 5. Lokeli, lokeli, suspauskem (= suspausk man) galvelę.**
- JaunK 198 **Zem. vartója enklitiškas įvardės -m (= mán) -t (táu): dūkem dūnos kąsnelį (= dūk mán); suspáuske-m galvėlę (= suspausk mán), [...] ar dañtį skaūdat? (ar táu dantìs skaūsta?), tylék rýkštę pa-iñsūt! (= tylék! jei nè – tàd aš táu rýkštę pa-iñsiu)**
- JaG 24 **Visur lietuviai vartoja grįštamąjį išvardį si, s: perkuos, nusipirkau arklį: prausiuos, nusiprausiau; besiprausdamas išgirdau rėkiant**
- JaunK 198 **Visur vartojama yra enklitiška įvardė -s: perkú-s árklį (perkú sáu), prausiú-s (= prausiù savė)**

Pastaba apie formas su *-mi* yra ir KG, bet ne įvardžių, kaip JaG ir JaunK, o sangražinių veiksmažodžių skyriuje, be to, neminimos formos su *-t(i)*, duoti skirtingi pavyzdžiai.

Apie įvardį *katras* irgi rašyta ir JaG, ir JaunK, ir KG, bet pirmųjų dviejų gramatikų formuluotės artimesnės, vadinasi, Jablonskis rėmėsi JaunK, plg.:

- JaG 26 **Katràs, katrà (welcher von beiden, welcher) reikėtų atskirti nuo kurìs, kurì (welcher). Kalbant apie du daiktu, reikia sakyti katràs; kalbant ne apie du daiktu, reikia sakyti kurìs**

- JaunK* 202 **katràs** (uter) **katrà**, kuriõ prasmẽs nereikia maišyti su įvardę **kuřs** (qui): **kláusiant apĩ dũ, reikia sakýti katràs; bêt kláusiant apĩ tris iř daugiaũs, reikia sakýti kuřs**
- KG* 238 *katràs*, f. *katrà*, welcher, in manchen Gegenden „welcher von beiden“, in andern bloss „welcher“ ohne Rücksicht auf die Zahl zwei, wieder in andern gleichbedeutend mit „wer“

Vertinant kiekybiškai, sąsajų su *JaunK* esama trijuose *JaG* skaitvardžio skyriaus paragrafuose iš septynių (§§ 67, 68, 70).

4.3.5. VEIKSMAŽODIS. Su *JaunK* sietini *JaG* veiksmažodžio skyriuje vartoti terminai *veiksmažodis*, *sakomasis būdas* ‘nuosaka’ (*sakomasis būdas* arba *sakymas* *JaG* 28; *sakymo būdas* *JaunK* 228, *sakymbūdis* *JaunK* 237), *savyveiksmis* ‘sangražinis veiksmažodis, forma’ (*JaG* 28, *JaunK* 228). Jablonskio veiksmažodžio apibrėžimas irgi panašus į *JaunK*:

- JaG* 27 Žodžius, kurie reiškia daikto veiksmą (actio) arba stovį (status), vadiname **veiksmažodžiais** arba **veiksmininkais**. Pavyzdžiai: *dirbu, nešũ, rašaũ, drebũ, sėdžiu, guliũ*
- JaunK* 112 **Veiksmažodis (verbum) rodo ką kąs veikia, ką dāro, arba kokemę yrà padejimę**, kaip antai: *rašaũ, sergũ, guliũ kertũ iř k.*

Rašydamas paragrafą „Skaiciai ir ypatos“, Jablonskis veikiausiai irgi rėmėsi *JaunK*, tik Jauniaus mintį performulavo ir papildė keliais pavyzdžiais, plg.:

- JaG* 29 **Vienskaita turi savotiškas galūnes trims ypatoms – pirmajai, antrajai ir trečiajai** (*dirbu, dirbi, dirba; rašau, rašai, rašo; miegu-miegmi, miegi, miega-miegti*). **Dviskaita ir daugiskaita savotiškas galūnes turi pirmajai ir antrajai ypatom; trečioji vienskaitos ypata yra nuo senų-senovės įgijusi ir kitų skaičių (daugskaitos ir dviskaitos) prasmę** (*dirbava, dirbata; dirbame, dirbate*)
- JaunK* 226–227 **Viñskaitlis turi savotiškas galūnes pirmosios, antriosios ir trečiosios personos: dirbu, dirbi, dirba, bêt dvìskaitlis iř daugskaitlis teturi savotiškas galūnes pirmosios ir antriosios personos: dirbava, dirbata, dirbate, deltõ kād dvìskaitlines iř daugskaitlines trečiosios personos tarnāvima pildo viñskaitlio trečioji persona: jis dirba, jũdu dirba, jĩ dirba**

Panašumų esama ir *JaG* bei *JaunK* veiksmažodžių laikų aprašuose, pavyzdžiui, būsimąjo laiko. Panašiai rašyta ir *KG*, bet Kuršaitis rašė apie būsimąjo laiko *rodiklį*³⁰ (vok. *der Character*) -s-, o Jaunius ir vėliau Jablonskis – apie *galūnę -si*:

- JaG* 36 **Būsimo vientisojo laiko liemuo turi galūnę si**, pridedamą prie nereikiamojo sakymo liemens [...] **trečioje ypatoje toji galūnė nustoja vienok balsės i**

³⁰ Kuršaitis 2013, 302.

- JaunK 235 **Ateñcio laiko kamėnas tūri galūnę -si:** dīrbsiu, dīrbsi, dīrbs, dīrbsime, dīrbsite, dīrbsiva, dīrbsita; **atskėrus trėčiają persėną, kuri visosė tarmėsė nustėjo kamėngalio -i**
- KG 282 Der Character des Futurs ist im Litt. [...] *f*, welches, mit den Personalendungen verbunden, sich an den Stamm ansetzt. *fuk-fiu, penė-fiu, matė-fiu, jėškė-fiu*. Die Flexion des Fut. geschieht nach Art des Präs. Ind. von *mėliu*, Conj. II, b. Der Bindevocal *-a-* fällt in der 3. P. so wie im ganzen Dual und Plur. aus, das der Form anhaftende erweichende *-i-* bleibt sylbebildend stehen

Apie tarmines būsimojo laiko formas rašyta ne tik JaG ir JaunK, bet ir KG. Vis dėlto sutampantys pavyzdžiai ir šių pastabų vieta – JaG ir JaunK jos pateiktos iš eilės, o KG skirtinguose paragrafuose (§ 1161 ir § 1165), rodytų, kad Jablonskis rėmėsi Jauniaus darbu, plg.:

- JaG 37 Tūlose tarmėse būsimojo laiko **liemengalys si pėrėjo į siu, sia, se:** [...], **dīrbsia-me, dīrbsia-te, dīrbsiam** [...]. **Daugelis žemaičių ir kurie-ne kurie augštaičiai, nusižiūrėję į trečiąją šito laiko ypata, dviskaitos ir daugiskaitos ypatas taria be liemengalio i:** *rašysma (rašysme), rašyste, rašysva, rašystau*
- JaunK 235–236 kur ne kur **jīs pakliūvo į ja-kamėnių veiksmāžodžių lañkstymā: dīrbsiame [...]** dīrbsiata, arba iš *-ia-* padārius *-e-* dīrbsem, dīrbset ir t. t. **Zemaičiai sauletėkio pūsės tūri sutruñpintā tō laiko išvaizdā:** dīrbsiu, dīrbsi, dīrbs, dīrbsma, dīrbste, dīrbsva, dīrbstau
- KG 301 **Bei der Bildung des Ind. Fut. fällt der Bindevocal -i- in Samogizien meistens aus.** In Salanty (NW.-Sam.) hörte ich *mās fūkma* für *mės fūkfime*, wir werden drehen. NW.-Sam., doch weiter östlich, 2. D. *jūdu fūkfsta*. In Wjekbny sprach man: *mās kiřfma rugiūs* für *mės kiřfime r.*, wir werden Roggen hauen
- KG 302 Schl. giebt S. 227 an, in nördlichen Littauen statt des *-i-* auch *-ie-* oder gar *-ia-*, also den ursprünglichen Bindevocal gehört zu haben. [...] In Folge dess ist es dem memelschen Littauer unmöglich das Futur anders als *būfem, főksem* etc. auszusprechen

Jablonskis iš JaunK perėmė dalį „Veiksmāžodžių skyriai“ („Veiksmāžodžių skėyrei“ JaunK 239–268): abiejose gramatikose skiriami pirminiai ir antriniai veiksmāžodžiai, sutampa jų skirstymo pagrindas. Tačiau Jablonskis perėminėjo ne visā tekstā ištisai, o tik fragmentus, juos redagavo, trumpino, plg.:

- JaG 48 **Visus veiksmāžodžius** sulyg paties sąjungojimo **skaitome** [p. 87 Jablonskis nurodė *skaitome* pataisyti į *skāidome* – J. V.] į du dideliu **skyriu, į pirminius ir antrinius.** **Pirminiais vadiname tokius veiksmāžodžius, kurių pereinamojo laiko liemu, atmetus pirmosios ypatos galūnę -u, vienā teturi skiemenį: dīrb-u, vež-u, pykst-u, tenk-u; antrinių veiksmāžodžių pereinamojo laiko liemu, atmetus pirmosios ypatos galūnę -u, turi ne vienā skiemenį: raša-u, vagoj-u, degin-u, siūdīn-u**

§ 114. Pereinamojo laiko liemuo turi augštesnio laipsnio balsę (*e, ie – i, y*), nekaip kitų laikų liemens; pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *a* (II sk.):

a. pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-o*:

bred-a (brenda), brid-o, bristi;
lend-a, lind-o, lįsti;
liek-a (liekti, liūka), lik-o, likti;
telp-a, tilp-o, tilpti;
vėj-a, vij-o, výtí.

b. pereitojo laiko liemuo turi priesagą *-é*:

5 pav. *JaG* 49: pirminių veiksmažodžių antrojo skyriaus aprašas;
KAVB: I R 7631

JaunK 239–
230[240] Visūs veiksmažodžius skáidome į dū skyriū: 1) pirminei veiksmažo-
dei dāro vīną skýriū 2) antrinei – ańtrą. Pirmineis vadiname tókius
veiksmažodžius kuriū dabartinio laiko kamėnas atmėtus pirmosios
persónos galúnę *u*, tetūri vīną sąjamą (syllabam), kaip antai: *dįrbu*,
vež-u, *pykstū*, *kalbū*, *kert-u* ir t. t. Antrinei arba išvestinei (derivata)
veiksmažodžei, atmėtus tō patīs laiko ir tōs pačios persónos galúnę
-u, tūri dvįjū, trijū sąjamu kamėną, kaip antai *vagój-u*, *važiūj-u*,
rašāū, *dėgin-u*, *edinėj-u* ir tt.

JaG 48 Pirminiai veiksmažodžiai ne visi vienodai padaro pereinamojo
laiko formas, t. y. ne visi jie gauna **pereinamojo laiko liemeniui**
vienodą priesagą; ne vienaip jie padaro ir pereitojo laiko liemenį.
Sulyg liemenų skirtumo **pirminius veiksmažodžius dalijame į**
penkis skyrius.

JaunK 230[240]–
241 Skaidant pirminius veiksmažodžius į savōtiškius [sic! – J. V.] skyriūs,
reikia į-sistebėti į **dabartinio laiko kamėną**: sulýginus jį sū
veiksmažodžio kamėnu, kurį atrańdame atmėtę neapribótinio žōdžio
galúnę *-ti* dabartinio laiko kamėnas tūri kaĩtais prísagą (suffixum)
-a- kaĩtais ir stambėsnę balsę nekaip kitų kamėnas, kaĩtais prísagas:
-ja-sta-na- arba į šāknį įspráustą *n, m*. Todėl viso lābo **yrà penki**
skýrei pirminių veiksmažodžių

Ir Jaunius, ir Jablonskis pirminius ir antrinius veiksmažodžius skirstė vienodai:
pirminius į penkias smulkesnes grupes, antrinius – į septynias; abiejose gramatikose tų
grupių numeracija tęsiama, t. y. *antrinių* veiksmažodžių pirmoji grupė laikoma šeštąja
(plg. *JaG* 53, *JaunK* 267). Pavyzdžių Jablonskis pateikė mažiau, bet dauguma jų yra iš
JaunK, tik čia pateiktos pirmojo asmens formos, o *JaG* – trečiojo (dar žr. 5–6 pav.), plg.:

JaG 49 **Pereinamojo laiko liemuo turi augštesnio laipsnio balsę (*e, ie – i, y*),
nekaip kitų laikų liemens; pereinamojo laiko liemuo turi priesagą *a*
(II sk.):**

JaunK 244 **Dabartinis kamėnas tūri augštėsnio laipsnio balsę, nekaip kitų laikų kamėnai:**

a) **prā-eiginio galūnė -o(j)**

līk-ù (senóviškai sākant: **līkmì**, ž. līktù, **likau**, līksiu, **likti**; **vejù**, **vij-au**, výsiu (iš senov. *vij-siu), **výti**; mėlžu, milžau, milšiu (< *milž-šiù) milzti; **bredù**, **bridaũ**, brīsiu (< *brid-siù) **brīsti** (< *brid-ti); kemšù, kimšaũ, kimšiu (< *kimš-siù); kerpù, kirpaũ; kertù, kirtaũ, kiřsiu (< *kirt-siù) kiřsti (< *kirt-ti); kremtù, krimtaũ; **lendù**, **lindaũ**, līsiu (< *lind-siù), renkù, rinkaũ; sergù, sirgaũ; slenkù, slinkaũ; trenkù, trinkaũ; **telpù**, **tilpaũ**; velkù, vilkaũ

JaG 51 **Pereinamojo laiko liemuo turi priesagą -sta, kurios kitų laikų liemyje nėra. – Surašome kelioliką šito skyriaus veiksmažodžių, kurių liemengalyje yra viena iš priebalsių: b, g, k, l, m, n, p, r (IV sk.)**

JaunK 254 **Dabartinio laiko kamėnas tūri prāsagą -sta- kuriōs kitų laikų kamėnė nėra [...] Veiksmāžodžių kamėngalyje yra vīna iš sántarų: k, g, p, m, n, l, r**

JaG 52 **Jei veiksmažodžio liemuo turi trumpą balsę (a, e, i, u) ir liemengalyje švargždžiąją priebalsę (s, š, ž), tad pereinamas liemuo gauna priesagą -sta ir dar šaknies viduryje priebalsę n**

JaunK 259 **Jėi veiksmāžodžio kamėnas tūri truīpą balsę a, e, i, u ir sāvō galūneje vīną iš švargždžiių sántarų: s, sz, z – tād dabartinis kamėnas gauna ir prāsagą -sta- kaip ir kitì ketviřtojo skýriaus veiksmāžodžei, ir dar šaknīs vidujė sántarą n**

JaG 53 **VIII skyrius:**

balt-uoja, balt-avo, baltuoti;
dain-uoja, dain-avo, dainuoti;
juōd-uoja, juod-avo, juoduoti.

JaunK 267–268 **Āšmas skýrius: ūja, avoj, -ūj:**

balt-ūja-me, baltavome (balt-voj-me) **baltūti** (balt-ūj-ti)

JaG ir *JaunK* ryšį liudija ir jose duoti veiksmažodžių *blokšti, dvokti, smogti* variantai su balsiu [a] esamojo laiko šaknyje, plg.:

JaG 50 blāški-a, bloškė, blokš, blokšti

JaunK 249 blaškiù, blaškiaũ [sic! – J. V.], bl[ó]kšiu (< *blokšiiù), blōkšti

JaG 50 dvāki-a, dvōk-ė, dvōks, dvōkti

JaunK 249 dvakiù, dvokiaũ, dvōksiu, dvōkti

JaG 50 smagi-a, smōgė, smōgs, smogti

JaunK 249 smagiù, smogiaũ, smōgti

Kai kuriais atvejais Jablonskis, kaip ir Jaunius, nurodė tarmines veiksmažodžių formas, plg.:

- JaG* 51 bliáu-ja (žem. ir ryt. **bli**auna), bliovė, bliauti;
spiau-ja (žem. ir ryt. **spia**una), spiovė, spiauti;
šau-ja (žem. ir ryt. **ša**una), šovė (šāvo), šauti;
šluo-ja (žem. **šl**ava), šlavė, šluoti
- JaunK* 252 šlūjū (ž. **šlavù**), šlaviau, šlūsiu, šlūti
bliáuju (ž. **bliáunu**), blióviau, bliáusiu, bliauti;
spiauju (ž. **spiaúnu**), spióviau, spiauti
šāju, šóviau, šauti (ž. **šaunu, šóviau ir šavaū, šauti**)
- JaG* 52 krint-a (žem. **krimt**), krit-o, kristi
- JaunK* 262 **žemaitiška** veiksmažodį **kri-m-tù**, kri-táu (augšt. krintù, kritaū)

Minėti veiksmažodžiai *bliauti, spjauti, šauti, šluoti* duoti ir *KG* skyrelyje „Die gebräuchlicheren zweisylbigen Verba der ersten Conjugation“ (*KG* 314–318), bet tokių tarminių formų kaip *JaunK* ir *JaG* nėra: *bliáuju* *KG* 314, *fpiáuju* *KG* 317, *šāju* *KG* 317, *šlūju* *KG* 317.

JaG po veiksmažodžių skyrių įdėta dalis „Veiksmažodžių prasmė“ (*JaG* 53–55). Panašios dalys buvo ir *JaunK* – „Veiksmažodžių savotiška prasmė“ (*JaunK* 268–272) bei *KG* – „Zusammenstellung der signifikanteren Verbalbildungen“³¹ (*KG* 124–126). Tačiau *KG*, kaip rodo ir pavadinimas, pateikiami pavyzdžiai, o *JaG* ir *JaunK* esama ir kiek platesnių komentarų, be to, sutampa dalis pavyzdžių, plg.:

- JaG* 53 Labai minėtini mūsų kalboje **priežastiniai veiksmažodžiai (verba causativa)**. Jie rodo, juogei veiksnys ne patsai ką veikia arba padirba; jie rodo, juog veiksnys tiktai **ragina kitus, kad veiksmą padarytų**, arba tik pasirūpina, kad veiksmas būtų atliktas
- JaunK* 268–269 Iš atžvilgio į prasmę reikia aikštėn iškelti **prīžastinius veiksmažodžius (verba causalia arba causativa)**; jī ródó jóg veikéjas ne patsai **ką veikia** arba yrà kokiamė padejimė, bēt **dūda prīžastį idaīt kitas kàs tą veiksmą darýtų**, arba idaīt būtu tokiamė padejimė
- JaG* 54 Jei nepereinamojo žodžio šaknis turėjo turėjo baigiamąsias **priebalses *l, r*** arba kokią balsę, **tad priežastinis veiksmažodis iš jo bus su priesaga *-dyti*** (nereiškiam. sak.); jei nepereinamojo žodžio šaknis turėjo galūnę kokią-nors priebalsę (ne *l, r*), tad pradedamasis ir veikiamasis priežastinis veiksmažodis iš jo bus su priesaga *-yti*.

³¹ Šioje dalyje Jablonskis Kuršaitį ir kritikavo: „Žodžių: *eidinti, bėgdinti, važiuodinti, gulėdinti, ...* kalboje nėra, nes *eiti, bėgti, važiuoti, gulėti... yra nepereinamieji veiksmažo-*

džiai, iš kurių nepadaromi priežastiniai neveikiamosios prasmės su priesaga *-dinti*. Šito įstatymo Kuršaitis nežinojo“ (*JaG* 54).

Pavyzdžiai: a. **ardo**, ardė, **ardyti**; *ardaū* = darau, kad irtų; [...] gydo, **gydė**, **gydyti**; *gydau* žmones (= darau, kad gytų); **pūdo**, **pūdė**, pūdyti; *pūdau* javus (= darau, kad javai pūtų); [...] **šildo**, **šildė**, **šildyti**; *šildau* (= darau, kad šiltų, kad šilta būtų)

JaunK 270–271 **Jėi nė-páreiginis veiksmažodis sávo kamėno galė tūri vėnà iš pūsbalsių: r, l, m, n, j, v, tàd iš jō išventásis [sic! – J. V.] pŕižastinis veiksmažodis pŕiš -oj-j-y, gáuna sántarà -d:** doj, dj (dzj) dy, kaip antai: **arđome**, ardžiausi, **ardýti**, iš veiksmažodžio žem. ĩrstu, irti [...] **šildome**, šildeme (sildjėmes), šilžiusi, **šildyti** [...] **gyđeme** (gydjeme) **gyđziusi**, **gyđyti**, **pūđome**, **pūđeme**, pūđziusi [...]

Sąsajų su *JaunK* esama 18-oje (§§ 74, 81, 103, 111–124, 125–126) iš 50-ies *JaG* veiksmažodžio skyriaus paragrafų.

4.3.6. **PRIEVEIKSMIS**. Jablonskis, rengdamas *JaG*, pridėjo ir prieveiksmio aprašą, nes *AvG* tebuvo duota prieveiksmių laipsniavimo pavyzdžių (*AvG* 26). Šį skyrių jis įdėjo po veiksmažodžio (*JaG* 55) (*JaunK* prieveiksmis aptartas po būdvardžio, laipsniavimas – kartu su būdvardžiais). Dalis *JaG* medžiagos turi sąsajų ir su *JaunK*, ir su *KG*, plg.:

JaG 55 **Jei būdvardis turėjo galūnę -as, tai jo prieveiksmis turi žodžio gale -ai: geras – gerai, labas – labai, raudonas – raudonai; būdvardžiai su galūnėm -us arba -is padaro prieveiksmį tokiu-pat keliu, bet prieš galūnę ai suminkština priebalsę: gražus – gražiai, didis – didžiai, status – stačiai, povėlis (ziemlich spät) – povėliai**

JaunK 176 **Jėi vėnskaitlio vardinis būdvardžio liėksnis tūri galūnę -as, tàd reėkia jė párdirbti ĩ ai, bėt jėi tūri -ias, is arbà us, tàd reėkia párdirbti ĩ ei.** Pavyždžei: **gėras pŕiveiksmis gerai**, [baltas baltai]

KG 220 **Hat das Masc. des Adj. die Endung -as, so wird dieselbe in ein -ai verwandelt. Die masculinen Endungen der Adjectiva -ias, -is und -us verwandeln sich behufs Bildung des Adv. in -ei oder genauer in -iai.** Bsp.: *ger-as, gut, Adv. ger-ai*

Atrodo tikėtiniau, kad šis fragmentas į *JaG* pateko iš *JaunK*, nes iš čia perimta ir daugiau medžiagos apie prieveiksnius. Pavyzdžiui, *JaunK* Jablonskis rėmėsi ir aptardamas prieveiksmių laipsnius bei žemaitiškas formas (Kuršaitis tokių formų neminėjo), nors formuluotes kiek keitė, plg.:

JaG 55 **Augštesnysis šitų prieveiksmių laipsnis turi galūnę -aus arba -au [...]** Žemaičių tarmėse **augštesnysis prieveiksmių laipsnis yra daromas** ir kitaip, būtent iš **augštesniojo būdvardžių laipsnio: geresnis – geresnei** (= geresniai, geriaus), **tolesnis – tolesnei** (= tolesniai, toliaus).

JaunK 183 **Pŕiveiksmių láipsnei yrà dāromi iš atsakanciūjų [sic! – J. V.] būdvardžių láipsnių** pagal žinomosios taisyklės kaip antai:

gerėsnis – gerėšnei (melius) [...] **augštesnysis prīveiksmių láipsnis gerėšnei, tolėšnei**, daugėšnei, nevisur yrà vartójamas, deltò-kàd tasai láipsnis visosė tarmesė yrà dàromas sù pagàlbà savòtiškos **galúnės -iaus arbà -iau**, kaip antai: geriaus arbà geriaũ

JaG 55 Prieveiksmio *labiaus* prasmę žemaičių tarmėse įgijo vietomis prieveiksmiai *juojaus, juojau, juoba, juo*: „**vaikai juojaus myli motyną** (motiną), **nekaip tėvą**

JaunK 183–184 Minėtinas yrà prīveiksmis **jújaũs arbà jújaũ arbà jũ** (magis) kuřs neturi nelyginamojo láipsnio, pàvizdis: **vaikai jújaũs myli mótyną, nekaip tėvą**

Taigi į prieveiksmio skyrių iš *JaunK* perimtos kelios pastabos apie darybą ir tarmines formas, Jauniaus įtaka matyti dviejuose (§§ 131–132) iš septynių šio skyriaus paragrafų.

4.3.7. NEKAITOMOSIOS KALBOS DALYS. Kaip minėta, *AvG* nekaitomųjų kalbos dalių aprašų nebuvo, todėl Jablonskiui reikėjo juos pridėti. *JaunK* nekaitomosioms kalbos dalims dėmesio skirta nedaug: jos tik išvardytos ir trumpai apibūdintos (*JaunK* 112–113). Jablonskis *JaunK* tepasinaudojo rašydamas *jausmažodžio*, t. y. jaustuko, skyrių (*JaG* § 190). Jis vartojo Jauniaus terminą *jausmažodis*, pasirėmė ir šios kalbos dalies apibrėžimu, plg.:

JaG 69 **Yra žodžių, kuriais rodyte parodome savo jausmus** (nustebimą, baimę, pasigėrėjimą, visokį sąjudį) ir norus [...]. Tokius žodžius vadina-me paprastai **jausmažodžiais**

JaunK 113 **Jausmā-žodis** (interjectio) **žėnklinā širdīs jāsmā** kaip antai: ūi, oi, ātatai, et!!

4.4. SINTAKSĖ. Sąsajų su *JaunK* esama *JaG* skyriuje „Veiksmavardžiai“, kuriam aptariama dalyvių vartosena (*AvG* taip pat buvo duota *JaunK* pavyzdžių, bet be komentarų), tik Jablonskis pakeitė kai kuriuos Jauniaus terminus: *JaunK* *apysaka* → *JaG* *tarinys*, *JaunK* *ķestinis* → *JaG* *neveikiamasis*, *JaunK* *saviveikslinis* ‘sangražinis’ → *JaG* *grįžtamasis*, *JaunK* *tarpskyris* → *JaG* *veiksmavardis*, plg.:

JaG 76 Tarinys, kurį išreiškiamo keliais žodžiais, labai dažnai esti sudėtas iš **veiksmavardžio ir grįžtamųjų veiksmažodžių**, tokių, kaip antai: *sakaus, tariuos, nusimanau* ir daugelio kitų

JaunK 44 Lietuviška kalbà vartója **tarpskyrinę apýsaką sù savýveikslinėis veiksmažodžiais** (cum verbis reflexivis): *sakaũs*, *sakýsiuos*; *tariuos*, *tariaũs*, *tarsiuos*, *busiuos*, *búkis*

JaG 77 **Beto veiksmavardinį tarinį** [...] vartojame dar nestačijai kalbai (**oratio obliqua**) išreikšti [...]

Pavyzdžiai: 1. Jisai *buvęs* mieste (= jisai sakėsi buvęs, matė arba sakė jį buvus, patyriau jį buvus mieste). 2. **Jo sūnus miręs** (sein Sohn soll

- gestorben sein). 3. Nuėjau į Petraičių triobą: **sūnus beskaitas, tėvas besėdis**, (= nuėjau ir pamačiau sūnų beskaitantį, tėvą besėdintį). 4. Jų **bernas rytoj miškan važiuosias**
- JaunK* 44–45 **Tařpskyrinę apýsaką vartojame nestáčejei kalbai išreikšti** (ad exprimendam **orationem obliquam**), pav.: **jõ sunùs miręs** (mihi dixerunt cognovi, vidi, ejus filium esse mortuum); **sunùs beskaĩtas tevas berãšas**, duktẽ besiuvanti (vidi filium legere, patrem scribere, filiam suere), **bérnas rytój į mišką važiuosęs**
- JaG* 77 Nestačioje kalboje, tariniu išreikšti, labai dažnai yra vartojami **neveikiamiejei** bevardės giminės **veiksmavardžiai** [...] **Čia žmogaus eita, žmonių važiuojama**; čia **paukščio tupėta**
- JaunK* 45–46 į vietą dāren[c]iųjų (activ) tařpskyriu labai tánkei dēdame **kęstinius tařpskyrius** (participia passiva); pav: čé žmogùs [ė]jęs **če žmogaũs eita**; če žmonės važiuoje = čé **žmoniũ važiũjama**; ten paukštes tupėjęs = ten **paukščio tupėta**

Į paskutinį minėtą atvejį dėmesį buvo atkreipęs ir Kuršaitis:

- KG* 367 Merkwürdig ist es, dass Participia Pass. Prät. auf *-tas* zur Bildung neutrischer Prädicate auch von intransitiven Verben gebildet werden. Bsp.: *czión eità, jòta, waziũta*, da ist gegangen, geritten, gefahren, d. h. es finden sich Spuren davon

Matyti, kad *JaG* ir *JaunK* pavyzdžiai, lyginant su *KG*, vienodai išplėsti, tad Jablonskis rėmėsi Jauniumi, o ne Kuršaičiu.

Iš *AvG* Jablonskis perėmė dalyvių vartosenos pavyzdžius, tačiau pridėjo ir naujų iš *JaunK* (*AvG* jų nebuvo), pvz.:

- JaG* 76 Ji pati *tenkinosi* sveiką kailį *beišnešusi*
- JaunK* 44 jį ténkinas sveiką káilį išnešusi
- JaG* 81 Katė nori *glostoma, paglostoma*; jis norėjo *vežamas, pavežamas, pagiriamas*
- JaunK* 41 jis láukia *pavežamas, jis nóri pagiriamas, katė nóri paglóstama*

Rašydamas sintaksės skyrių (§§ 191–223) Jablonskis rėmėsi *JaunK* medžiaga apie dalyvius, sąsają su kalbomokslu esama trijuose paragrafuose (§§ 207, 209, 211) iš 33-jų.

5. IŠVADOS. *Petro Kriaušaičio* slapyvardžiu pasirašytos Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikos* (1901) pagrindą sudaro Petro Avižonio *Liétuviška Gramatikėlė* (1898). Kad ši laimėtų „Susivienijimo Lietuvių Amerikoje“ paskelbtą gramatikos konkursą, Jablonskiui reikėjo pridėti lietuviškus terminus ir nekaitomųjų kalbos dalių aprašus, bet Avižonio gramatikėlė pildyta kur kas daugiau. Svarbus šaltinis rengiant *JaG* buvo Kazimiero Jauniaus *Liétuviškas Kalbomōkslis. Baltiko padangese* (1897), apie tai 1914 m. Jauniaus *Lietuvjũ kalbos gramatikos* (1911) recenzijoje rašė pats Jablonskis.

Nemažai *JaunK* medžiagos į *JaG* pateko per *AvG*, o tiesioginė *JaunK* įtaka fiksuota kiek mažiau nei ketvirtadalyje *JaG* skirtingos apimties paragrafų: 48-iose iš 224-ių.

Iš *JaunK* Jablonskis perėminėjo ne ištisinį tekstą, o fragmentus, juos reformulavo, trumpino ar pildė. Perimtoji medžiaga *JaG* niekaip neišskirta, nepažymėta.

Jablonskis neperėmė Jauniaus ortografijos, bet gramatikoje teigė palaikąs jo siūlytą rašmenį <tš> [č], taip pat *i* ir *u* kamienų vardažodžių nom. pl. rašybą su <į>, <ų>. *JaunK* galėjo turėti įtakos ir skaitvardžių *tris*, *keturiasdešimtas*–*devyniasdešimtas* rašybai.

JaG vartoti *JaunK* terminai: *būdvardis*, *dvilypuotasis* 'įvardžiuotinis' [būdvardis], *grynoji balsė*, *jausmažodis* 'jaustukas', *linksnis*, *linksniavimas* 'deklinacija', *nestati*, *nestačioji kalba* 'netiesioginė kalba', *nosburninė balsė*, *paeilinis* 'kelintinis' [skaitvardis], *prieveiksmis*, *sakomasis būdas* 'nuosaka', *savyveiksmis* 'sangražinis' [veiksmažodis], *tikrasis* 'kiekinis' [skaitvardis], *veiksmažodis*.

Į *JaG* raidyno ir garsyno skyrių perimti *JaunK* fragmentai apie garso sampratą, garsų rūšis. Dvibalses <ie> [ie], <uo> [uo] Jablonskis, kaip ir Jaunius, priskyrė *tikrosioms dvibalsėms*. Šąsajų su *JaunK* turi ir *JaG* medžiaga apie priebalsių asimiliaciją.

JaunK Jablonskis rėmėsi rengdamas morfologijos skyrių. *JaunK* naudotasi aprašant vardažodžių skaičiaus kategoriją, šąsajų turi būdvardžio apibrėžimas, įvardžiuotinių būdvardžių, laipsniavimo aprašai, abiejose gramatikose akcentuotos nuo daiktavardžių besiskiriančios būdvardžių galūnės, taip pat sutampančios būdvardžių skirtingų linksninių formos, be to, buvo perimti jų linksniavimo tipų pavyzdžiai. Bendrumų su *JaunK* turi ir komentarai apie skaitvardžių kaitymą, jų semantines grupes. Atsižvelgiant į *JaunK* formuluotas įvardžio apibrėžimas, į asmeninių įvardžių sąrašą įtrauktas įvardis *tamsta*. Veiksmažodžių aprašui *JaunK* irgi remtasi: aprašytos asmenų galūnės, atematiniai veiksmažodžiai, be to, perimta dalis „Veiksmažodžių skyriai“. Su *JaunK* sietinasrieveiksmių darybos, laipsniavimo aprašas, taip pat jaustuko apibrėžimas.

Sintaksės dalyje *JaunK* naudotasi aprašant dalyvių vartoseną: remtasi kalbine medžiaga, perimti pavyzdžiai.

Jablonskis rėmėsi *JaunK* pateiktais tarmių, daugiausia žemaičių, duomenimis. Su *JaunK* sietinos pastabos apie tarmėms būdingą aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių raišką, asmeninių, rodomųjų įvardžių variantus, enklitinius įvardžius, būsimojo laiko formas,rieveiksmių vartoseną, taip pat leksikos tarminiai variantai.

Šaltiniai ir literatūra:

- AVIŽONIS, PETRAS, 1921: „Petro Kriaušaičio 'Lietuviškos kalbos gramatikos' istorija“, *Mokykla ir gyvenimas* 1, 30–33.
- AvG – Petras Avižonis, *Liėtùviška Gramatikėlė*, [Peterburgas, 1898]; VUB RS: f. 1 – D 1498.
- BarK – *Kalbmokslis letuviszkos kalbos*. Iszdūtas per L. L., Tilzeje Spauda E. Jagomasto 1896 [1899].
- BIRŽIŠKA, VACLOVAS, 1957: „Pastangos draudimui nugalėti“, *Kovos metai dėl savosios spaudos*, Chicago: Lietuvių bendruomenės Chicagos apyg. leidinys, 167–197.
- DROTVINAS, VINCENTAS, 1970: „Kalbininko Kazimiero Jauniaus gyvenimas ir mokslinė veikla“, *Vincetas Drotvinas, Vladas Grinaveckis, Kalbininkas Kazimieras Jaunius*, Vilnius: Mintis, 5–66.

- JABLONSKIS, JONAS, 1893: „Dar keletas žodžių apie mūsų rašybą“, *Vp* 1, 8–10.
- JABLONSKIS, JONAS, 1959 [1914]: „Kun. Kazimiero Jauniaus Lietuvos kalbos gramatika“, [Jonas] Jablonskis, *Rinktiniai raštai* 2, sudarė [Jonas] Palionis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 122–141.
- JaG – [Jonas Jablonskis,] *Lietuviškos kalbos gramatika. Rašytojams ir skaitytojams vadovėlis*. Parašė Petras Kriaušaitis. Tilžeje 1901. Spauzdinta pas Otto v. Mauderode.
- JaunK – [Kazimieras Jaunius,] *Lietuviškas Kalbomokslis. Baltiko padangese*, [Dorpatas,] 1897 m.; KAKA: b. 422.
- JONIKAS, PETRAS, 1987: *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*, Chicago: Lituaniistikos instituto leidykla.
- KALUŠKEVIČIUS, BENJAMINAS; KAZYS MISIUS, 2004: *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*, Vilnius: Diemedžio leidykla.
- KG – GRAMMATIK DER LITTAUISCHEN SPRACHE VON DR. FRIEDRICH KURSCHAT [...], HALLE, VERLAG DER BUCHHANDLUNG DES WAISENHAUSES. 1876.
- KURŠAITIS, FRYDRICHAS, 2013: *Lietuvių kalbos gramatika 1876*, parengė Birutė Kabašinskaitė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- PALIONIS, JONAS, 1957: „Jonas Jablonskis ir jo lietuvių kalbos vadovėliai“, [Jonas] Jablonskis, *Rinktiniai raštai* 1, sudarė [Jonas] Palionis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 7–56.
- PIROČKINAS, A[RNOLDAS], 1977: *Prie bendrinės kalbos ištakų. J. Jablonskio gyvenimas ir darbai 1860–1904 m.*, Vilnius: Mokslas.
- SchlG – HANDBUCH DER LITAUISCHEN SPRACHE VON AUGUST SCHLEICHER. I. GRAMMATIK, PRAG, 1856. J. G. CALVE'SCHE VERLAGSBUCHHANDLUNG.
- TYLA, ANTANAS, 1972: „Mėginimai legaliai leisti lietuviškus leidinius spaudos draudimo metu“, *Iš lietuvių kultūros istorijos. Spauda ir spaustuovės*, Vilnius: Mintis, 7–85.
- TYLA, ANTANAS, 2013: *Lietuoviai ir Lietuvos jaunimas Tartu universitete 1802–1918 metais*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- ZINKEVIČIUS, ZIGMAS, 1990: *Lietuvių kalbos istorija 4. Lietuvių kalba XVII–XIX a.*, Vilnius: Mokslas.

Jurgita Venckienė

LIETUVIŠKAS KALBOMOKSLIS. BALTIKO PADANGESE (1897) BY KAZIMIERAS JAUNIUS – THE SOURCE OF LIETUVIŠKOS KALBOS GRAMATIKA (1901) BY JONAS JABLONSKIS

Summary

The main source of Jonas Jablonskis' *Lietuviškos kalbos gramatika* (*Grammar of the Lithuanian language*, Tilsit, 1901 [JaG]), signed under the pseudonym of Petras Kriaušaitis, is Petras Avižonis' *Liétuviška Gramatikėlė* (*Small Lithuanian Grammar*, [Petersburg, 1898] [AvG]). However, Jablonskis significantly supplemented AvG by adding the chapters on preposi-

tion, conjunction, interjection, syntax and orthography. He also separated the descriptions of noun and adjective, added chapters on phonetics, pronoun, numeral, verb, used Lithuanian language terms.

Jablonskis did not indicate other sources in *JaG*, fragments of the text taken from other works are not identified as such. However, later Jablonskis wrote that he also used Kazimieras Jaunius' *Lietuviškas kalbomōkslis. Baltiko padangese* (*Lithuanian Grammar. In the Baltic Skies*, [Dorpat,] 1897 [*JaunK*]). The aim of this study is to determine the relationship between these two grammars.

Some of the material for *JaG* was undoubtedly taken over directly from *JaunK*, for it was not present in *AvG* or other grammars that Jablonskis could have used. However, Avižonis also used *JaunK*, so some fragments entered *JaG* through *AvG*, rather than directly from *JaunK*. Since Jablonskis took over *AvG* almost in its entirety, there is no doubt such fragments of *JaunK* had previously been incorporated in *AvG* only to later appear in *JaG*. All the more so as *JaunK*'s statements and examples are equally reformulated, supplemented or abbreviated in *AvG* and *JaG*. The article analyses only the material that was taken over to *JaG* directly from *JaunK* and that was not present in *AvG*.

It is much more difficult to identify the source of the fragments which are found in both *JaunK* and Friedrich Kurschat' *Grammatik der Littauischen Sprache* (*Grammar of the Lithuanian language*, Halle, 1876 [*KG*]). It is not always clear whether Jablonskis took it directly from *KG* or through *JaunK*. In such cases, *the immediate context* is considered. When not only the idea of *KG* but also more material, adjacent sentences, are taken over from the same section of *JaunK*, the path of the fragment is considered to be *KG* → *JaunK* → *JaG*. The connection between *JaunK* and *JaG* is also evidenced by the uniform wording of sentences.

In his grammar, Jablonskis stated that he supported character <tš> [č], proposed by Jaunius, as well as orthography of nom. pl. of *i*, *u* stems with endings *-is*, *-ūs*. *JaunK* could also have influenced the spelling of the numerals *trīs* 'three', *keturiasdešimtas–devyniasdešimtas* 'fortieth–ninetieth'.

Jablonskis used Jaunius' terms *būdvardis* 'adjective', *veiksmažodis* 'verb', *prieveiksmis* 'adverb', *jausmažodis* 'interjection'; *linksnis* 'case', *linksniaivimas* 'declination', *dvilypuotieji būdvardžiai* 'pronominal adjectives', *tikrieji* 'quantitative' and *paeiliniai* 'ordinal' (numerals), *sakomasis būdas* 'mood', *savyveiksmis* 'reflexive verb, form', *nestati, nestačioji kalba* 'indirect speech'. Fragments of *JaunK* about the concept and types of sounds have been taken over to the *JaG*. *JaG* material on consonant assimilation also has connection with *JaunK*.

Jablonskis also used *JaunK* while preparing the chapter of morphology. There are connections in the definition of adjective, the description of category of number of nouns, pronominal adjectives and gradation of adjectives. There are also identical statements about the declension of numerals and their semantic groups in *JaunK* and *JaG*. According to *JaunK*, the definition of the pronoun was formulated in *JaG*. Jablonskis also used *JaunK* to describe verbs, adverbs, and interjection.

In the chapter of the syntax, the influence of *JaunK* can be seen in the description of the use of participants. Jablonskis used the linguistic material, examples of *JaunK*.

Jablonskis used the data of dialects, mostly Samogitians, provided by *JaunK*. Comments on the grades of adjectives, variants of pronouns, forms of future tense, use of adverbs, as well as lexical variants are related to *JaunK*.

In summary, the direct influence of *JaunK* can be registered in slightly less than a quarter (48 out of 224) of *JaG*'s paragraphs.

JURGITA VENCKIENĖ
Raštijos paveldo tyrimų centras
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5
LT-10308 Vilnius, Lietuva
el. p.: jurgita.venckiene@lki.lt

Gauta 2021 m. balandžio 6 d.